

Analiza sistemske diskriminacije osoba sa invaliditetom po osnovu uzroka invalidnosti između ratnih i neratnih OSI

Autor: Elvira Bešlija, pravni ekspert FSU u BiH

Sarajevo, novembar 2016.

Ova „Analiza sistemske diskriminacije osoba sa invaliditetom po osnovu uzroka invalidnosti između ratnih i neratnih OSI“ objavljena je u okviru programa „Jednakost za sve: Koalicija organizacija civilnog društva u borbi protiv diskriminacije“ kroz Program grantova u okviru kojeg Fondacija za socijalno uključivanje u Bosni i Hercegovini (FSU u BiH) provodi projekat „Zagovaračka kampanja – Prevazilaženje diskriminacije osoba sa invaliditetom po osnovu uzroka invaliditeta između ratnih i neratnih OSI“. Projekat finansiraju USAID i Fond otvoreno društvo BiH.

Ova Analiza je objavljena uz podršku američkog naroda preko Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID). Autori ove publikacije su odgovorni za njen sadržaj i stavovi koji su u njoj izneseni ne odražavaju stavove USAID-a ili Vlade Sjedinjenih Američkih Država.

FSU u BiH • ФСУ у БиХ • ZSU u BiH • SIF in BiH

Branilaca Sarajeva 47 • 71000 Sarajevo • Tel + 387 33 219 313 • Fax + 387 33 219 314

Email: sif@sif.ba • Web <http://www.sif.ba>

SADRŽAJ

I – DISKRIMINACIJA.....	3
II - ZAKON O ZABRANI DISKRIMINACIJE.....	3
II. 1. Pravni osnov za donošenje zakona.....	3
II. 2. Razlozi za donošenje Zakona i obrazloženje predloženih rješenja.....	4
II. 3. Osobe sa invaliditetom u zakonu.....	4
III - UVOD - INVALIDITET KAO PITANJE LJUDSKIH PRAVA.....	5
III.1. UN Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom.....	6
III.2. BH zakonodavstvo.....	7
IV - KONTEKST.....	7
IV.1. Osvrt na zakonski i institucionalni okvir kojim se regulišu položaj i prava OSI na nivou Federacije Bosne i Hercegovine.....	7
IV.2. Identifikacija problema u Federaciji BiH i potreba za analizom.....	9
IV.3. Diskriminacija između osoba sa invaliditetom po osnovu uzroka nastanka invaliditeta.....	10
V - PROCJENA INVALIDITETA.....	10
V.1. Osobe sa neratnim invaliditetom.....	11
V.2. Civilne žrtve rata.....	12
V.3. Ratni vojni invalidi.....	12
VI - PREGLED PRAVA SA IZNOSIMA:.....	14
VI.1. Osobe sa neratnim invaliditetom.....	14
VI.2. Civilne žrtve rata.....	14
VI.3. Ratni vojni invalidi.....	14
VII - TABELARNI PRIKAZ SVIH PRIMANJA.....	16
TABELA A - RAZLIKE U IZNOSIMA:.....	16
TABELA B - GRUPA I I GRUPA II ZA OSOBE SA NERATNIM INVALIDITETOM.....	17
TABELA C - PRIKAZ U KM KOLIKO DOBIJAJU VIŠE ČŽR I RVI DOBIJAJU VIŠE.....	17
TABELA D - PRIKAZ RAZLIKE U PROCENTIMA.....	18
GRAFIČKI PRIKAZ PRIMANJA PO OSNOVAMA I RAZLIKE.....	18
VIII ANALIZA VAŽEĆIH PROPISA.....	19
VIII.1. Oblasti socijalne i boračke zaštite.....	19
VIII 2. Zdravstvo.....	21
VIII.3. Pristupačnost.....	26
VIII.4. Zapošljavanje.....	27
VIII.5. Organizacije osoba sa invaliditetom.....	30
IX PROPISI U PROCEDURI.....	32
IX.1. Zakon o jedinstvenim načelima i okviru materijalne potpore osobama sa invaliditetom.....	32
IX.2. Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine.....	36

I – DISKRIMINACIJA

Diskriminacija je važan faktor socijalne isključenosti. Za razliku od predrasuda i stereotipa koji predstavljaju vjerovanja i stavove, diskriminacija podrazumijeva realno ponašanje. To je nepovoljan tretman pojedinaca ili društvenih grupa isključivo na osnovu njihove pripadnosti određenoj kategoriji. Internet rječnik Princeton University definiše diskriminaciju kao „nepravičan tretman osobe ili grupe, na temelju predrasuda“. Prema drugoj definiciji diskriminacija predstavlja nepovoljan tretman svih osoba socijalno svrstanih u određenu kategoriju (Cashmore, 1996). Mnogo je sličnih definicija, ali ono što sve naglašavaju je to da diskriminacija predstavlja **ponašanje jedne grupe prema drugoj**.

Diskriminacija je isključivanje. Diskriminacija može imati različite oblike, ali ona uvijek podrazumijeva neku vrstu isključivanja i odbijanja. Može se ispoljiti kao nejednak tretman pri zapošljavanju, nejednak pristup različitim uslugama (obrazovnim, zdravstvenim, socijalnoj zaštiti), nejednak tretman u garantovanju i zaštiti prava, ili nejednak tretman u svakodnevnom životu u susjedstvu, naselju, lokalnoj zajednici. Pojedinci i grupe mogu biti izloženi diskriminaciji zbog gotovo bilo kojeg biološkog ili socijalnog obilježja: starosti, rase, pola, etniciteta, vjere, jezika, klasne pripadnosti, seksualne orijentacije, političkih uvjerenja, invaliditeta.

U slučajevima invaliditeta, osobe sa invaliditetom u BiH diskriminaciji su izložene i po osnovu uzroka/okolnosti nastanka invaliditeta.

II - ZAKON O ZABRANI DISKRIMINACIJE¹

II. 1. Pravni osnov za donošenje zakona

U okviru Ustava Bosne i Hercegovine u članu IV 4. a) predviđeno je da Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine donosi zakone u cilju izvršavanja obaveza Bosne i Hercegovine koje se u cilju donošenja „Zakona o izmjenama i dopunama Zakona protiv diskriminacije u Bosni i Hercegovini“ odnose na izvršenje obaveza Bosne i Hercegovine utvrđene u okviru člana II 1. Ljudska prava i temeljne slobode.

Ovim je utvrđeno: „Bosna i Hercegovina i oba entiteta će osigurati najvišu razinu međunarodno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda...“, a u okviru istog člana, stav 2. Međunarodni standardi, također je utvrđeno: „Prava i slobode predviđeni u Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i u njezinim protokolima se izravno primjenjuju u Bosni i Hercegovini. Ovi akti imaju prioritet nad svim ostalim zakonima“.

Odredba Ustava BiH na temelju koje je pripremljen tekst ovog Zakona je sadržana u članu II 4. Nediskriminacija koji je suštinski temelj za donošenje ovog Zakona, a kojim je utvrđeno: „Uživanje prava i sloboda, predviđenih u ovom članu ili u međunarodnim sporazumima navedenim u Aneksu I ovog Ustava, osigurano je svim osobama u Bosni i Hercegovini bez diskriminacije na bilo kojem temelju kao što je spol, rasa, boja, jezik, vjera, političko i drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno podrijetlo, povezanost sa nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status.“

Temelj za donošenje ovog Zakona sadrži i Opći okvirni sporazum za mir za Bosnu i Hercegovinu iz Dayton - Sporazum o ljudskim pravima poznat kao Aneks 6.

Ovaj Aneks navodi 16 međunarodnih instrumenata iz oblasti ljudskih prava koji imaju obavezujući karakter za Bosnu i Hercegovinu.

¹ „Službeni glasnik BiH“ broj 59/09. Napomena; od 10 intervjuisanih neratnih OSI, 9 zna za ZZD, ali su svi ocijenili da se u praksi ne primjenjuje.

II. 2. Razlozi za donošenje Zakona i obrazloženje predloženih rješenja

Bosnu i Hercegovinu dodatno obavezuje i nastojanje da postane članicom Evropske unije. Članstvo u Evropskoj uniji uvjetovano je usvajanjem antidiskriminacijskog zakonodavstva i njegove potpune usklađenosti s pravnom stečevinom Evropske unije, kao i njegovom primjenom u praksi.

U vezi s navedenom obavezom, za Bosnu i Hercegovinu je potrebno naglasiti i važnost direktiva Vijeća Evropske unije koje Bosnu i Hercegovinu, kao članicu Vijeća Evrope, obavezuju na poštivanje principa nediskriminacije.

Razlozi za donošenje „Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije“² ogledaju se u činjenici da je Evropska komisija nakon 6. sastanka Privremenog odbora za stabilizaciju i pridruživanje, koji je dana 3. i 4. jula 2013. godine održan u Bruxellesu, pozvala vlasti Bosne i Hercegovine da u potpunosti usklade svoje zakonodavstvo s *acquisem*³ EU kada su pitanju propisi o borbi protiv diskriminacije.

II. 3. Osobe sa invaliditetom u zakonu

Jedno od najvažnijih pitanja za osobe sa invaliditetom je zaštita od diskriminacije.

U kratkom osvrtu na zakonsko uređenje ove oblasti u Bosni i Hercegovini nalaze se nove i poboljšane mogućnosti za zaštitu od diskriminacije osoba sa invaliditetom u kontekstu novih izmjena i dopuna „Zakona o zabrani diskriminacije“ u Bosni i Hercegovini iz 2016. godine.

Osnovni cilj Zakona je i sam način prepoznavanja diskriminacije.

Bosna i Hercegovina je Zakon o zabrani diskriminacije donijela 2009. Godine, a njegove izmjene 2016. godine. Izmjene i dopune su usvojene zbog potrebe uspostave efikasnijeg mehanizma za sprečavanje diskriminacije, ali i nastavka procesa usklađivanja zakona sa evropskom pravnom stečevinom.

Ovaj Zakon je novina u pravnoj praksi Bosne i Hercegovine, a njime se uspostavlja zakonodavni okvir za ostvarivanje jednakih prava i mogućnosti svim licima u Bosni i Hercegovini te se uređuje sistem zaštite od diskriminacije.

Kako je i naglašeno u članu 1. ovog Zakona (...u skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine i međunarodnim standardima koji se odnose na ljudska prava i osnovne slobode, utvrđuju se odgovornosti i obaveze zakonodavne, sudske i izvršne vlasti u Bosni i Hercegovini, kao i pravnih lica i pojedinaca koji vrše javna ovlaštenja da svojim djelovanjem omoguće zaštitu, promoviranje i stvaranje uslova za jednako postupanje).

Novo u Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije (iz Zakona-copy):

Član 1.

U Zakonu o zabrani diskriminacije u članu 2. stav (1) iza riječi: "licu ili grupi lica" dodaju se riječi: "i onima koji su s njima u rodbinskoj ili drugoj vezi". Iza riječi: "etničke pripadnosti" stavlja se zarez i dodaju riječi: "invaliditet, starosna dob". Iza riječi: "društvenog položaja i spola" riječi: "spolnog izražavanja ili orijentacije" zamjenjuju se riječima: "seksualne orijentacije, rodnog identiteta, spolnih karakteristika". Iza riječi: "u svim oblastima" riječ "javnog" briše se.....

Član 2. Zakona definiše šta se smatra diskriminacijom, naglašavajući da su to situacije bilo kojeg različitog postupanja uključujući svako isključivanje, ograničavanje ili davanje prednosti utemeljeno na stvarnim ili pretpostavljenim osobinama prema bilo kojoj osobi ili grupi osoba... navodeći u ovom članu različite grupe, a u novim izmjenama pored ostalih grupa, **eksplicitno osobe sa invaliditetom**, a zatim u članu dalje navodi („...da je

² „Službeni glasnik BiH“ broj 66/16

³ Izvori prava EU dijele se na primarne i sekundarne, te sudsku praksu Suda EU.

Termin *acquis* (pravna stečevina/tečevina/tekovina) se obično ne prevodi i uvijek se piše u italic fontu

to svaka druga okolnost koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojoj osobi onemogućí ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi, prava i sloboda u svim oblastima života“).

Važno je naglasiti da se stavom 2. ovog člana naglašava:

„Zabrana diskriminacije primjenjuje se na sve javne organe kao i na sva fizička ili pravna lica, i u javnom i u privatnom sektoru, u svim oblastima, a naročito: zaposlenja, članstva u profesionalnim organizacijama, obrazovanja, obuke, stanovanja, zdravstva, socijalne zaštite, dobara i usluga namijenjenih javnosti i javnim mjestima, te obavljanja privrednih aktivnosti i javnih usluga“.

U novim izmjenama Zakona, unaprijeđena je definicija uznemiravanja i naznačeni teži oblici diskriminacije navodeći da će se težim oblikom diskriminacije smatrati diskriminacija počinjena prema određenom licu po više osnova iz člana 2. stav (1) ovog zakona (višestruka diskriminacija), diskriminacija počinjena više puta (ponovljena diskriminacija) i diskriminacija koja postoji duže vrijeme (produžena diskriminacija).

Novim izmjenama također je naznačeno da Institucija Ombudsmena radi na promociji ovog zakona, informiše javnost, podiže svijest, provodi kampanje i na druge načine aktivno promoviše borbu protiv diskriminacije u svrhu njene prevencije.

Zakon je definisao još novina.

- U novim izmjenama Zakona unaprijeđena je definicija uznemiravanja i naznačeni teži oblici diskriminacije.
- Značajno je pored navedenog naglasiti da je u procesnom smislu unaprijeđena primjena zakona, naznačena hitnost ovih postupaka te definisan rok za podnošenje tužbe.
- Zakon pored navedenog predviđa mjeru osiguranja.
- Novim izmjenama zakona preciziran je i teret dokazivanja.
- Novim izmjenama zakona uvodi se “situaciono testiranje - metod za dokazivanje diskriminacije”.
- Dopunjen je i član kojim se definiše učešće trećih osoba u skladu s pravilima parničnog postupka.
- Posebnim članom je definisano da udruženja ili druge organizacije osnovane u skladu sa zakonom, koje se bave zaštitom ljudskih prava, odnosno prava određene grupe osoba, mogu podnijeti tužbu protiv osoba koja je povrijedila pravo na jednako postupanje većeg broja osoba koja pretežno pripadaju grupi čija prava tužilac štiti.

Na kraju treba naglasiti posebno važnu odredbu sadržanu u članu 24. u kojem je naglašeno:

“Svi javni organi te ostala pravna lica dužni su da svojim općim pravnim aktima, ili posebnim pravnim aktima, reguliraju principe jednakog postupanja, te da osiguraju efikasne interne procedure zaštite od diskriminacije.”

Zakonom je definisano:

- Ko može pružiti pomoć žrtvi diskriminacije?
- Kako zatražiti zaštitu od diskriminacije ?

Diskriminacija osoba sa invaliditetom je veoma složena pojava koja je prisutna u svim sferama društvenog života, i zbog toga je donošenja izmjena i dopuna ovog Zakona veoma važno.

III - UVOD - INVALIDITET KAO PITANJE LJUDSKIH PRAVA

Kada se pitanja invalidnosti budu razmatrala kao pitanja ljudskih prava, osobe sa invaliditetom se neće suočavati sa barijerama prilikom uključivanja u socijalnu/društvenu sredinu u svim njenim segmentima.

To se primarno odnosi na obrazovanje, zapošljavanje, zdravstveno i socijalno osiguranje i zaštitu, pristupačnost u svim oblicima (fizička, prevoz, informisanje, komunikacije), korištenje potrebnih servisa podrške u ostvarivanju prava koja im kao ljudskim bićima pripadaju.

Nakon što je UN Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom stupila na snagu, invalidnost se sve više prihvata kao pitanje ljudskih prava. Invalidnost je takođe veoma važno razvojno pitanje s povećanjem količine dokaza koji pokazuju da osobe sa invaliditetom žive u teškoj socioekonomskoj situaciji i siromaštvu nego osobe bez invaliditeta.

Invalidnost je pitanje ljudskih prava jer:

- a) Osobe sa invaliditetom su izložene nejednakosti - zbog nejednakog pristupa zdravstvenoj zaštiti, u pravima socijalne zaštite, obrazovanju, zapošljavanju ili političkom učešću zbog invaliditeta.
- b) Osobama sa invaliditetom krši se dostojanstvo time što su izloženi predrasudama, zlostavljanju i nasilju, ili nepoštovanju zbog svoje invalidnosti.
- c) Nekim osobama sa invaliditetom je uskraćena autonomija - u primjeru zatvaranja u institucije protiv njihove volje ili kada ih se smatra pravno nesposobnim zbog svoje invalidnosti.

Niz međunarodnih dokumenata naglašava da je invalidnost pitanje ljudskih prava, uključujući „Svjetski program akcije u vezi sa osobama sa invaliditetom“ (World Programme of Action Concerning Disabled People (1982) usvojen od strane Generalne Skupštine UN 1982, „Konvencija o pravima djeteta (1989), (The Convention on the Rights of the Child), i „Standardna pravila o izjednačavanju mogućnosti za osobe sa invaliditetom“ (1993) (Standard Rules on the Equalisation of Opportunities for People with Disabilities“.

III.1. UN Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom⁴

Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom je najnovije i najopsežnije priznanje ljudskih prava osoba sa invaliditetom – ocrtaiva građanska, kulturna, politička, društvena i ekonomska prava osoba sa invaliditetom. Svrha Konvencije je da „promoviše, štiti i osigurava potpuno i jednako uživanje svih ljudskih prava i temeljnih sloboda od strane osoba s invaliditetom i promovisanje poštovanja njihovog urođenog dostojanstva“

Važnost promovisanja prava osoba s invaliditetom proizlazi iz činjenice da je nužnost zaštite posebno ranjivih skupina stanovništva oduvijek bila jedan od ključnih segmenata zaštite ljudskih prava i temeljnih sloboda kako u okviru nacionalnih zakonodavstava, tako i na međunarodnom nivou.

U novije vrijeme vidljiva je tendencija porasta zanimanja za pravnu zaštitu i punu integraciju u društvo osoba kod kojih postoje tjelesna, čulna ili mentalna oštećenja.

Postoji niz oblika diskriminacije sa kojima se osobe sa invaliditetom svakodnevno suočavaju.

Okosnicu analize prava osoba s invaliditetom u zakonodavstvu BiH čini Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom iz 2006. godine (i pripadajući Fakultativni protokol) koja predstavlja ključni korak u percepciji prava osoba s invaliditetom kao pravno obavezne kategorije.

U katalogu ljudskih prava zajamčenih UN Konvencijom posebna pažnja je posvećena učinkovitom sudjelovanju i uključivanju u društvo osoba s invaliditetom, poštivanju različitosti i prihvaćanju invaliditeta kao dijela ljudske različitosti i čovječnosti, te poštivanju djece s poteškoćama u razvoju na očuvanje vlastitog identiteta.

U promociji prava iz UN Konvencije razrađuju se prava kroz prizmu generalnih pojmova svojstvenih svim ljudskim pravima, poput dostojanstva, nediskriminacije i jednakosti.

- Međutim, u BiH i u bh.entitetima na sličan način postoji veoma izražena diskriminacija između „jednakih“.
- Predmet ove analize je takva diskriminacija u bh.entitetu Federacija BiH.
- Za postizanje zaštite kao polazna osnova pokrenuta je zagovaračka kampanja - prevazilaženja diskriminacije osoba sa invaliditetom, u ovoj kampanji po osnovu uzroka invaliditeta između radnih i neradnih OSI.

⁴ „Službeni glasnik BiH - Međunarodni ugovori “, broj 11/09

III.2. Bh. zakonodavstvo

U bh. zakonodavstvu postoji neposredna i sistemska diskriminacija utvrđena u mnogim odredbama u raznim propisima svih nivoa, a direktno se odnosi na osobe sa invaliditetom po osnovu uzroka/okolnosti nastanka invaliditeta, gdje ratni vojni invalidi (RVI) ostvaruju mnoga prava u znatno većem obimu, a osobe sa invaliditetom sa uzrokom tzv. neratnog ili civilnog invaliditeta ista prava ostvaruju u znatno umanjenom nivou ili ih nikako ne ostvaruju.

IV - KONTEKST

Bosna i Hercegovina je složena država, a struktura njenog društveno-političkog uređenja definisana je Dejtonskim mirovnim sporazumom, čiji je Anex IV Ustav Bosne i Hercegovine.⁵

Po Ustavu Bosna i Hercegovina je teritorijalno uređena kao složena država, sastavljena od dva entiteta: Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske. Međunarodnom arbitražnom odlukom uspostavljen je i Distrikt Brčko, koji ima svoje zasebne institucije i zakonodavstvo.

Uređenje bh. entiteta je asimetrično. Republika Srpska je uglavnom centralizovana, sa dva nivoa vlasti, nivo entiteta i nivo opština (lokalni nivo), a Federacija Bosne i Hercegovine je izrazito decentralizovana, sa tri nivoa vlasti, nivo entiteta, nivo kantona (10 kantona) i nivo opština (lokalni nivo).

Ustavom Bosne i Hercegovine u članu 3. definisano je da je samo određeni dio nadležnosti koje se odnose na pitanja međunarodnih odnosa i ekonomske politike i drugih međunarodno preuzetih obaveza i koordiniranje njihove primjene na teritoriji cijele države, u nadležnosti BiH, što znači da su sve ključne oblasti za osobe sa invaliditetom u izvornoj nadležnosti bh. entiteta, a u Federaciji BiH u podijeljenoj nadležnosti Federacije i kantona.

Entitetima je data mogućnost da samostalno urede svoj model organizacije vlasti i upravljanja, tako da se institucije i oblici unutrašnje organizacije vlasti između dva entiteta Bosne i Hercegovine u velikoj mjeri razlikuju, ali su Ustav, zakoni i propisi organa Bosne i Hercegovine, u okviru njenih ustavnih prava i ovlašćenja, obavezujući za entitete.

Bosna i Hercegovina je u maju 2008. godine usvojila prvi dokument od značaja za oblast invalidnosti u Bosni i Hercegovini, Politika u oblasti invalidnosti u Bosni i Hercegovini⁶, kojim se opredijelila za novi pristup u oblasti invalidnosti, zasnovan na ljudskim pravima i socijalnom modelu.

IV.1. Osvrt na zakonski i institucionalni okvir kojim se regulišu položaj i prava OSI na nivou Federacije Bosne i Hercegovine

Ustav:

Ni Ustav države BiH, pa ni Ustav Federacije BiH ne tretiraju prava osoba sa invaliditetom, preciznije, uopšte ih ne spominju u svojim odredbama.

Zakoni:

Po svim sektorima postoje zakonski propisi, bilo u formi samih Zakona, bilo podzakonskih akata, i to:

- Odgovarajući zakoni na nivou Federacije BiH
- Odgovarajući zakoni na nivou kantona
- Podzakonska akta (pravilnici, uredbe, odluke, standardi)
- Uredbe i pravilnici na nivou Federacije i kantona, kojima se uređuju određeni postupci i procedure.

⁵ Ustav Bosne i Hercegovine, Sarajevo OHR, Office of the High Representative, Preambula

⁶ „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj 76/08

Takođe, veoma bitno je naglasiti da:

- Postoje politike i strategije koje tretiraju pitanje invaliditeta.

Navedeno društveno-političko uređenje, podijeljene ili zajedničke nadležnosti Federacije i kantona doveli su do toga da je zakonodavni okvir različit po kantonima i neusaglašen sa federalnim propisima i da su rješenja po kantonima bitno različita.

Koordinacija različitih institucija nadležnih za ta pitanja je uglavnom na veoma niskom nivou.

Na osnovu dokumenta Politika u oblasti invalidnosti u Bosni i Hercegovini urađen je operativni dokument „Strategija za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom u Federaciji BiH 2011-2015 godina“.⁷

Period implementacije ovog strateškog dokumenta je završen, i Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je formirala Radnu grupu koja je pripremila „Strategiju za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2016-2021“.

Svrha ovog dokumenta je da se definišu strateški prioriteti, ciljevi i aktivnosti u oblasti invalidnosti u Federaciji Bosne i Hercegovine za novo strateško razdoblje, koji će slijediti prethodno uspostavljene principe multisektorskog pristupa u oblasti invalidnosti i koji će doprinijeti unapređenju položaja osoba sa invaliditetom, pa samim tim i društva u cjelini.

Procedura donošenja ovog dokumenta je u toku.

U Bosni i Hercegovini najčešće se i najgrublje krše prava osoba sa invaliditetom u oblasti: socijalne zaštite, zdravstva, obrazovanja, prava na dostupnost informacija, rada i zapošljavanja.

U oblasti socijalne zaštite i zdravstva je najizraženija diskriminacija između osoba sa invaliditetom po osnovu uzroka nastanka invaliditeta.

- U Federaciji BiH nije utvrđen socijalni minimum, pa ni za osobe sa invaliditetom, što znači da osobama sa invaliditetom nije zagarantovana socijalna sigurnost.
- U oblasti zdravstvene zaštite u FBiH, u praksi postoje različiti oblici diskriminacije osoba sa invaliditetom u odnosu na druge građane u BiH kao i između samih osoba sa invaliditetom po vrsti, uzroku nastanka invaliditeta i mjestu stanovanja.
- Oblast pristupačnosti je u podijeljenoj nadležnosti Federacije BiH i kantona, pa je stoga i zakonodavni okvir različit po kantonima i neusaglašen sa federalnim propisima. Koordinacija različitih institucija nadležnih za pitanja pristupačnosti je na veoma niskom nivou.
- Oblast Obrazovanja je u isključivoj nadležnosti kantona, dok Federalno Ministarstvo obrazovanja ima samo koordinirajuću ulogu, što zbog nejednakih rješenja za posljedicu ima postojanje samo formalno istih prava osoba sa invaliditetom u procesu obrazovanja.
- Oblast rada i zapošljavanja osoba sa invaliditetom, formalno gledano ima relativno dobar zakonski okvir. Problemi se očituju kroz primjenu, odnosno neprimjenu konkretnih zakonskih odredaba. Nedostaju odgovarajući podzakonski akti, previše su uopšteni, zbog čega ne nude konkretna rješenja i u primjeni nemaju obavezujuću snagu.

⁷ -Usvojena na 2. redovnoj sjednici Predstavničkog doma Parlamenta Federacije BiH dana 22. juna 2011. godine, odnosno na produžetku sjednice 23. juna 2011. godine.

-Usvojena na 4. redovnoj sjednici Doma naroda Parlamenta Federacije dana 28. jula 2011. godine.

Određene teškoće u analizi ukupnog sistema u specifičnim oblastima u FBiH predstavljalo je ustavno uređenje, po kome su ove oblasti u nadležnosti kantona ili zajedničkoj nadležnosti Federacije i kantona, pa su i određena rješenja po kantonima bitno različita.

Politike provodi više nadležnih organa kroz pojedinačne politike u posebno osjetljivim oblastima socijalne i zdravstvene zaštite, rada, zapošljavanja, boračko-invalidske zaštite, zaštite civilnih žrtava rata.

Ovako podijeljena nadležnost rezultira neujednačenošću prava osoba sa invaliditetom s obzirom na uzrok/okolnosti invaliditeta, mjesto boravka i odsustvo zajedničkih kriterija pod kojima se prava ostvaruju. Zbog toga postoje velike razlike u pravima s obzirom na status pojedinih kategorija osoba sa invaliditetom.

U Federaciji BiH postoje različiti oblici diskriminacije osoba sa invaliditetom u odnosu na druge građane u BiH kao i između samih osoba sa invaliditetom po vrsti, uzroku nastanka invaliditeta i mjestu stanovanja.

Može se nazvati i „različitost među jednakima“.

IV.2. Identifikacija problema u Federaciji BiH i potreba za analizom

U oblasti socijalne zaštite nalazi se niz prava i upravo u ovoj oblasti diskriminacija između osoba sa invaliditetom po osnovu uzroka nastanka invaliditeta je najveća.

Prema Ustavu BiH socijalna sigurnost i socijalna zaštita su u nadležnosti entiteta Federacije BiH i Republike Srpske.

Po Ustavu Federacije BiH oblast socijalne zaštite je u zajedničkoj nadležnosti Federacije i kantona.

U Federaciji ima 10 kantona koji imaju svoje ustave i pravni kapacitet da donose zakone, kako u oblastima koje su u njihovoj isključivoj nadležnosti, tako i u oblastima koje su u zajedničkoj nadležnosti Federacije i kantona.

Dakle, socijalni sektor regulisan je relevantnim entitetskim i kantonalnom zakonima, ali ne postoji propis kojim se na jednom mjestu i na jedinstven način regulišu osnovna prava osoba sa invaliditetom. Ne postoje systemska rješenja koja trebaju svakoj grupaciji osoba sa invaliditetom omogućiti da oblikuju, izražavaju i realizuju svoje osnovne razvojne potrebe i posebne interese, i da imaju jednake mogućnosti.

Na nivou Federacije važeći je „Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom“.⁸

Ovaj zakon usvojen je 1999. godine. Nekoliko puta je mijenjan, s tim da su posljednje izmjene i dopune urađene 2016. godine,⁹ a odnosile su se na uređivanje naknada prava osoba sa invaliditetom i pitanja civilnih žrtava rata.

Iz naziva se vidi da je Zakon veoma složen i da reguliše prava iz više oblasti: socijalna zaštita, zaštita porodice s djecom, prava osoba sa invaliditetom, prava civilnih žrtava rata.

Po svom značaju svaka od ovih oblasti trebala bi biti odvojeno regulisana posebnim zakonima.

Diskriminacija među osobama sa invaliditetom po osnovu uzorka nastanka invaliditeta je najizraženija u pravima koja ostvaruju u obliku novčanih davanja, pa potom i u čitavom spektru različitih oblika manje vidljive ali stvarne diskriminacije (pomagala, rehabilitacija, do obilježja o prednostima pristupu javnih/administrativnih usluga u zdravstvenim ili opštinskim službama, itd).

Nema preciznih i pouzdanih podataka o osobama sa invaliditetom, naročito o karakteru, vrstama i nivou oštećenja, a ne postoje ni cjeloviti statistički podaci o osobama sa invaliditetom na državnom nivou. Zbog ovakvog stanja pitanje diskriminacije se pogoršava jer mehanizmi zaštite ne mogu da se razviju i djeluju na pravi način.

Organi i institucije, koji pružaju određene vrste usluga i servisa osobama sa invaliditetom, vode djelimične evidencije o korisnicima svojih usluga, ali su to samo podaci o specijalizovanim servisima za osobe sa

⁸ „Službene novine Federacije BiH“ broj 36/99, 54/04, 39/06, 14/09;

⁹ „Službene novine FBiH 45/16,

invaliditetom, koji zbog svoje nepotpunosti, ne pružaju cjelovitu sliku o njihovom položaju. Pitanja invalidnosti do sada nisu bila uključivana u opšta državna istraživanja po različitim osnovama.

Iako se tačan broj osoba sa invaliditetom u BiH ne zna, nesumnjivo se zna da ova populacija spada u najsiromašnije i najmarginalizovanije društvene grupe.

U identifikaciji problema opšta je ocjena da u zaštiti osoba sa invaliditetom uglavnom dominiraju mjere usmjerene na novčanu podršku i institucionalno zbrinjavanje.

Različita rješenja usmjerena na novčanu podršku po nadležnostima i nivoima koja uzimaju za osnov uzrok nastanka invaliditeta, proizvode veliku i jasno vidljivu diskriminaciju.

IV.3. Diskriminacija između osoba sa invaliditetom po osnovu uzroka nastanka invaliditeta

Stanje u oblasti

Institucionalni okvir zadužen za provedbu propisa o pravima na materijalnu podršku i zaštitu osoba sa invaliditetom u Federaciji BiH je različit i složen s obzirom da se prava ovih osoba ostvaruju po nekoliko zakona i na više nivoa vlasti.

Prava

- Osobe sa „neratnim“ invaliditetom i civilne žrtve rata po „Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom“
- Ratni vojni invalidi ostvaruju prava po “Zakonu o boračko-invalidnoj zaštiti u Federaciji BiH“
- Invalidi rada po „Zakonu o penzijsko-invalidskom osiguranju“
- Obuhvat korisnika i novčani iznosi su također izrazito neujednačeni.

V - PROCJENA INVALIDITETA

Ustav Bosne i Hercegovine, kao ni ustavi entiteta, kao najviši pravni akti ne sadrže posebno definiciju osobe sa invaliditetom.

Opšta je ocjena da u zaštiti osoba sa invaliditetom uglavnom dominiraju mjere usmjerene na novčanu podršku i institucionalno zbrinjavanje.

U ostvarivanju prava iz oblasti socijalne zaštite osoba sa invaliditetom u Federaciji BiH nema diskriminacije po dobnoj, nacionalnoj, spolnoj i rasnoj osnovi.

Međutim, evidentna je diskriminacija osoba sa invaliditetom po osnovu uzroka nastanka invalidnosti u pogledu obima i iznosa ostvarenih prava.

Mada se u Izmjenama “Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom“ uvela definicija invaliditeta prema UN Konvenciji o pravima osoba sa invaliditetom, ona se nedovoljno koristi kao polazište u kreiranju rješenja u oblasti socijalne zaštite. Naime, u procjeni invaliditeta još uvijek se primjenjuje medicinski model i stari (diskriminirajući) pravilnici za utvrđenje stepena oštećenja, a ne socijalni, što bi bio logičan slijed postupanja po definiciji invaliditeta.

Zbog toga dolazi do različitih ocjena, mišljenja i nalaza od strane ljekarskih komisija Instituta za medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja koji su posebno vidljivi kod korištenja prava na tuđu njegu i pomoć.

Sada procjenu invaliditeta u Federaciji vrši Institut za medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja.

Na osnovu Zakona o osnivanju Instituta za medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja¹⁰ i „Pravila Instituta za medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja¹¹, Upravni odbor Instituta za medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja donio je „Pravilnik o kriterijima i postupku medicinskog vještačenja zdravstvenog stanja“¹².

Članom 1. ovog Pravilnika se uređuju kriteriji i postupak medicinskog vještačenja zdravstvenog stanja (u daljem tekstu: medicinsko vještačenje) za ostvarivanje prava iz oblasti:

- penzijskog i invalidskog osiguranja
- socijalne zaštite, dječije i invalidske zaštite, zaštite civilnih žrtava rata
- boračko-invalidske zaštite
- odbrane
- medicinskog vještačenja iz drugih oblasti osiguranja, po zahtjevu sudova, pravnih i fizičkih lica i sva druga medicinska vještačenja u Federaciji Bosne i Hercegovine.

V.1. Osobe sa neratnim invaliditetom

Osobe sa neratnim invaliditetom prava ostvaruju na osnovu „Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštita porodice sa djecom“

Ovaj Zakon u članu 16 definiše osobe sa invaliditetom na sljedeći način:

- slijepa i slabovidna,
- gluha i nagluha,
- sa poremećajima u govoru i glasu,
- sa tjelesnim oštećenjima i trajnim smetnjama u fizičkom razvoju,
- sa smetnjama u psihičkom razvoju (lakog, umjerenog, težeg i teškog stepena),
- sa kombiniranim smetnjama (višestruko ometena u razvoju).

Ista ili slična formulacija osoba sa invaliditetom definisana je i u kantonalnim zakonima.

Ova zakonska definicija šta je „osoba sa invaliditetom“ nije u skladu sa definicijom osobe sa invaliditetom iz člana 1. Konvencije, u kojoj je definisano:

„Lica sa invaliditetom, uključujući lica koja su sa dugotrajnim fizičkim, mentalnim, intelektualnim ili čulnim oštećenjima, koja u interakciji sa različitim barijerama mogu ometati njihovo puno i efikasno učešće u društvu ravnopravno sa drugim članovima tog društva“.

Federalnim Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom, za osobe sa invaliditetom čiji je stepen oštećenja organizma 90% i 100%, u članu 18a, kao osnovna prava utvrđena su:

1. lična invalidnina,
2. dodatak za njegu i pomoć druge osobe,
3. ortopedski dodatak,
4. pomoć u troškovima liječenja i nabavci ortopedskih pomagala,
5. osposobljavanje za rad (profesionalna rehabilitacija, prekvalifikacija, dokvalifikacija),
6. prvenstveno zapošljavanje.

Prava pod tačkama 1., 2. i 3. ostvaruju se pod uslovima, na način i po postupku utvrđenim Federalnim Zakonom, odnosno samo ako im je procijenjeno 90% i 100% oštećenja organizma.

Ova prava finansiraju se iz Budžeta Federacije Bosne i Hercegovine u punom iznosu.

U 2015. godini prava po ovom propisu ostvarivalo je 42.808 korisnika.

¹⁰ "Službene novine Federacije BiH", broj 70/07

¹¹ "Službene novine Federacije BiH", broj 38/08

¹² "Službene novine Federacije BiH", broj 6/10

Prava pod tačkama 4., 5. i 6. ostvaruju se u skladu sa propisima o zdravstvenom osiguranju, zdravstvenoj zaštiti i zapošljavanju.

Kanton može utvrditi i druga prava i proširiti obim prava utvrđenih Federalnim zakonom na osnovu svojih materijalnih mogućnosti i drugih potreba osoba s invaliditetom.

Kada se radi o pravima osoba sa invaliditetom na ličnu invalidninu, novčanu naknadu za pomoć i njegu druge osobe i ortopedski dodatak, cijeli postupak je regulisan Federalnim zakonom.

U centrima za socijalni rad, prema mjestu prebivališta, pokreće se postupak za ostvarivanje prava koja po Federalnom zakonu imaju osobe sa invaliditetom.

Drugostepeni organ za ove postupke je Federalno ministarstvo za rad i socijalnu politiku.

Ova prava finansiraju se iz Federalnog budžeta.

Federalni zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom obavezuje kantone da svojim propisima utvrde povoljnije uslove za ostvarivanje prava za OSI i da se utvrde veći iznosi.

Ovu obavezu nisu ispoštovali svi kantoni.

V.2. Civilne žrtve rata

Civilne žrtve rata svoja prava ostvaruju takođe preko Federalnog Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom.

Civilne žrtve rata ostvaruju prava:

- lična invalidnina I-VI grupe od 60 do 100% invaliditeta,
- mjesečno lično novčano primanje u jedinstvenom iznosu,
- dodatak za njegu i pomoć drugog lica od I-III stepena oštećenja organizma,
- ortopedski dodatak od I-III stepena i
- porodična invalidnina za 1,2,3 i 4 i više članova porodice.

Prava civilnih žrtava rata utvrđuju se u iznosu 70% od prava ratnog vojnog invalida iste kategorije.

Ova prava finansiraju se participativno, 70% iz Budžeta Federacije BiH i 30 % iz kantonalnih budžeta kantona na kojem osoba ima prebivalište.

Ostala prava definisana propisima u ovoj oblasti, kao što su zdravstveno osiguranje, obrazovanje, zapošljavanje, stambeno zbrinjavanje i sl. u nadležnosti su kantona.

Postupak za ostvarivanje prava civilnih žrtava rata pokreće se u pravilu u opštinskim službama.

Drugostepeni organ za ove postupke je nadležno kantonalno ministarstvo.

U 2015. godini prava po ovom propisu ostvarivalo je 10.016 korisnika prava na ličnu invalidninu, mjesečno lično novčano primanje i porodičnih invalida.

V.3. Ratni vojni invalidi

Procjena stepena invaliditeta ratnih vojnih invalida se realizira s ciljem ostvarivanja prava i oblika zaštite koja ratnim vojnim invalidima pripadaju kao kompenzacija koju im osigurava država zbog gubitka ili umanjenja funkcije organa ili dijelova tijela zbog njihovog sudjelovanja u aktivnostima u koje su od strane države bili pozvani.

U Federaciji Bosne i Hercegovine stepen invalidnosti ratnih vojnih invalida u prvom stepenu utvrđuju ljebarske komisije Instituta za medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja, a u drugom stepenu, drugostepena komisija spomenutog Instituta i resorno ministarstvo za boračko-invalidsku zaštitu kantona i Federacije Bosne i Hercegovine.

Za ocjenjivanje stepena invaliditeta ratnih vojnih invalida u Federaciji se koristi Jedinstvena međunarodna lista oštećenja, a ratni vojni invalidi se razvrstavaju u deset grupa sa najnižim stepenom invaliditeta od 20% invalidnosti:

<u>Grupa</u>	<u>Procenat invalidnosti</u>
I	1. stepen 100%;

II	100%
III	90%
IV	80%
V	70%
VI	60%
VII	50%
VIII	40%
IX	30%
X	20%.

Procjena u ovom sistemu završava sa priznavanjem statusa ratnog vojnog invalida ili civilne žrtve rata i utvrđenim stepenom invaliditeta.

Sve odluke podliježu reviziji koju obavljaju nadležno Federalno i nadležna kantonalna ministarstva, a postoji mogućnost i žalbe ukoliko osobe sa invaliditetom nisu zadovoljne utvrđenim stepenom invaliditeta.

U postupcima vještačenja već u samom Pravilniku vidljiva je podjela po oblastima. Rezultat te podjele je taj da su procenti oštećenja koja se utvrđuju ratnim vojnim invalidima veći od procenata oštećenja osoba sa neratnim invaliditetom. Tako imamo primjere da potpuno isti invaliditet (np. amputacija jedne noge do koljena za RVi iznosi 60%, a osobu sa neratnim invaliditetom i CŽR 50 % tjelesnog oštećenja).

Pripremljena je i u proceduri donošenja "Jedinstvena lista invalidnosti", po kojoj će Institut za medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja na jedinstven način vršiti ocjenjivanje stepena oštećenja organizma bez obzira na uzrok nastanka invalidnosti.

Općenito se može reći da je slabost svih zakonskih rješenja u ovoj oblasti vezana za reviziju, kontrolu i nadzor u korištenju prava, što rezultira zloupotrebama koje dovode do odliva sredstava koja je teško vratiti od korisnika.

Ratni vojni invalidi prava ostvaruju preko „Zakona o pravima branilaca i članova njihovih porodica“¹³.

Prema procentu invaliditeta ratni vojni invalidi razvrstavaju se u deset grupa invaliditeta od I do X grupe (raspon od I grupa - invalidi sa 100% invaliditeta I stepena kojima je za redovan život potrebna njega i pomoć od drugog lica do X grupa - invalidi sa 20% invaliditeta).

Prema navedenom Zakonu, ratni vojni invalidi mogu ostvariti pravo na:

- ličnu invalidninu,
- dodatak za njegu i pomoć drugog lica (ako se radi o ratnom vojnom invalidu od I do IV grupe koji bez pomoći drugog lica ne može obavljati osnovne životne potrebe) i
- pravo na ortopedski dodatak ukoliko se radi o ratnom vojnom invalidu sa teškim oštećenjem ekstremiteta ili o ratnom vojnom invalidu kod kojeg postoji gubitak vida na oba oka ili enukleacije jednog oka.

Branici i članovi njihovih porodica ostvaruju i druga prava u skladu sa federalnim i kantonalnim propisima koja nisu obuhvaćena Zakonom o pravima branilaca i članova njihovih porodica i to:

- prednost pri zapošljavanju pod jednakim uvjetima,
- prednost pri zakupu i otkupu poslovnog prostora pod jednakim uvjetima,
- prednost pri upisu u obrazovne ustanove pod jednakim uvjetima,
- besplatne obavezne udžbenike za redovno školovanje,
- prednost pri dodjeli stipendija i smještaju u đačke i studentske domove,
- zdravstvenu zaštitu,
- prioritetno pravo za rješavanje stambenog pitanja pod jednakim uvjetima,
- pomoć u slučaju smrti,
- prednost pri korištenju programa nadležnih zavoda za zapošljavanje,
- oslobođanje od plaćanja, naknade troškova korištenja građevinskog zemljišta,
- ostvarivanje penzije pod povoljnim uvjetima i druga prava u skladu sa posebnim propisima.

¹³ Službene novine Federacije BiH, br. 33/04, 56/05 i 70/07, 9/10

Sa 31.12.2015. godine u Federaciji BiH pravo po ovom zakonu koristilo je 47.606 ratnih vojnih invalida.

Iz Budžeta Federacije BiH vrši se isplata i vojnim invalidima koji su to pravo ostvarili prije rata i ovih korisnika je 1.244, što sa 47.606 RVI iz odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995 iznosi 48.850 korisnika lične invalidnine.

Generalno se može reći da se za ostvarivanje prava ne utvrđuje imovinski ili drugi census, osim kad se radi o ostvarivanju prava na stalnu socijalnu pomoć.

Jedan od važnijih dokumenata je nalaz i ocjena nadležne institucije o stepenu oštećenja organizma i invaliditetu, te procjeni da li mu je potrebna podrška koju traži.

VI - PREGLED PRAVA SA IZNOSIMA:

VI.1. Osobe sa neratnim invaliditetom

Lična invalidnina:

I grupa, 100% 109,00 KM

II grupa , 90% 82,00 KM

Ortopedski dodatak:

I grupa 19,00 KM

Novčana naknada za pomoć i njegu druge osobe:

I grupa..... 274,00 KM

II grupa..... 137,00 KM

VI.2. Civilne žrtve rata

Prava civilnih žrtava rata su regulisana istim Zakonom, s tim da civilne žrtve rata prava ostvaruju ako im je oštećenje organizma 60% i više:

Pregled prava sa iznosima:

Lična invalidninu - VI grupa:

- Grupa I - 100%, (kojima je potrebna tuđa pomoć i njega574,00
- Grupa II - 100% 419,00 KM
- Grupa III - 90% 316,00 KM
- Grupa IV - 80% 247,00 KM
- Grupa V - 70% 184,00 KM
- Grupa VI - 60% 103,00 KM

Novčana naknada za njegu i pomoć 3 grupe

- Grupa I 574,00 KM
- Grupa II 402,00 KM
- Grupa III 287,00 KM

Ortopedski dodatak - 3 grupe:

- Grupa I 166,00 KM
- Grupa II 126,00 KM
- Grupa III 98,00 KM

Već je navedeno da se primanja ratnih vojnih invalida regulišu posebnim zakonom, ali da bi se pokazao stepen diskriminacije u odnosu na uzrok nastanka invaliditeta, činjenice su sljedeće:

VI.3. Ratni vojni invalidi

LIČNA INVALIDNINA X grupa

Grupa

Invaliditeta Iznos u KM

I. 805,64

II. 588,12

III. 443,10

IV. 346,43

V. 257,80

VI. 145,02

VII. 104,73

VIII. 56,39

IX. 48,34

X. 40,28

2. Dodatak za njegu i pomoć od strane drugog lica

Stepen Iznos u KM

I. 805,64

II. 563,95

III. 402,82

3. Ortopedski dodatak

Stepen Iznos u KM

I. 233,64

II. 177,24

III. 136,96

Ratnom vojnom invalidu koji ima više oštećenja I stepena, ortopedski dodatak iz stava/stavka 1. tačka/točka 1. ovog člana, uvećava se za iznos od 58,41 KM.

Pravo na dodatak za njegu i pomoć od drugog lica imaju ratni vojni invalidi od I do IV grupe koji su nesposobni za zadovoljavanje osnovnih životnih potreba bez pomoći drugog lica.

Radi ostvarivanja prava na dodatak za njegu i pomoć od drugog lica, ratni vojni invalidi se razvrstavaju u tri stepena i to:¹⁴

1. Prvi stepen – ratni vojni invalidi I grupe, koji su potpuno nesposobni da se brinu o sebi i samostalno obavljaju osnovne životne potrebe, a kojima je potrebna stalna njega i pomoć drugog lica. Oni ostvaruju mjesečna primanja u iznosu od **100% od osnovice**;
2. Drugi stepen – ostali ratni vojni invalidi I grupe, kao i ratni vojni invalidi II, III i IV grupe kod kojih pored vojnog invaliditeta, postoje i druga oštećenja organizma koja su nastala nezavisno od vojnog invaliditeta, a koja su zajedno sa vojnim invaliditetom jednaka oštećenju organizma vojnog invalida I grupe razvrstanih u I stepen dodatka. Isti ostvaruju mjesečna primanja u iznosu od **70% od osnovice**;
3. Treći stepen – ratni vojni invalidi II, III i IV grupe, čija je nesposobnost jednaka nesposobnosti vojnog invalida I grupe razvrstanih u II stepen dodatka – ostvaruju mjesečna primanja u iznosu **od 50% od osnovice**.

I Razlika u ostvarivanju prava po stepenu oštećenja:

- Osobe sa civilnim invaliditetom ostvaruju prava samo ako imaju stepen oštećenja 90 i 100%.
- Civilne žrtve rata ako im je stepen oštećenja 60 % i više,
- Ratni vojni invalidi ako imaju stepen oštećenja 20 % i više.

¹⁴ Obrazloženje uz tabelarni prikaz svih primanja . Napomena; intervjuisani neratni OSI naglašavaju da je diskriminacija u odnosu na RVI u kategorizaciji i visini naknada glavni problem, te ističu nezainteresovanost političkih faktora za rješavanje ove diskriminacije.

VII - TABELARNI PRIKAZ SVIH PRIMANJA

TABELA A - RAZLIKE U IZNOSIMA:

Osoba sa istom vrstom i stepenom invaliditeta (podaci o najtežem stepenu invaliditeta) koji ostvaruju 100% iznosa za tri ista prava: invalidninu, dodatak za pomoć i njegu i ortopedski dodatak, ostvaruju naknade u sljedećim iznosima:

GRUPA	%	OSOBE SA NERATNIM INVALIDITETOM				CIVILNE ŽRTVE RATA				¹⁵ RATNI VOJNI INVALIDI				
		Lična invalidnina	Novčana naknada za pomoć i njegu druge osobe	Ortopedski dodatak	Ukupno	Lična invalidnina	Novčana naknada za pomoć i njegu druge osobe	Ortopedski dodatak	Ukupno	Lična invalidnina	Novčana naknada za pomoć i njegu druge osobe	Ortopedski dodatak	Ukupno	
1	I	100%	109,00	274,00	19,00	402,00	574,00	574,00	166,00	1314,00	805,64	805,64	292,05	1903,33
2	II (I)*	100%	109,00	274,00	19,00	402,00	419,00	402,00	126,00	947,00	588,12	563,95	233,64	1385,71
3	III (II)*	90%	82,00	137,00		219,00	316,00	287,00	98,00	701,00	443,10	402,82	177,24	1023,16
4	IV	80%					247,00			247,00	346,43		136,96	483,39
5	V	70%					184,00			184,00	257,80			257,80
6	VI	60%					103,00			103,00	145,02			145,02
7	VII	50%									104,73			104,73
8	VIII	40%									56,39			56,39
9	IX	30%									48,34			48,34
10	X	20%									40,28			40,28

¹⁵ Federalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata:

„Naredba o primjeni iznosa za određivanje visine mjesečnih novčanih primanja za korisnike braniteljsko-invalidske zaštite,“

TABELA B - GRUPA I I GRUPA II ZA OSOBE SA NERATNIM INVALIDITETOM

			OSOBE SA NERATNIM INVALIDITETOM	CIVILNE ŽRTVE RATA	RATNI VOJNI INVALIDI
Grupa	%		<u>Ukupno</u>	<u>Ukupno</u>	<u>Ukupno</u>
1	I	100%	402,00	1314,00	1903,33
2	II (I)*	100%	402,00	947,00	1385,71
3	III (II)*	90%	219,00	701,00	1023,16
4	IV	80%		247,00	483,39
5	V	70%		184,00	257,80
6	VI	60%		103,00	145,02
7	VII	50%			104,73
8	VIII	40%			56,39
9	IX	30%			48,34
10	X	20%			40,28

Obrazloženje I grupe RVI¹⁶

TABELA C - PRIKAZ U KM KOLIKO DOBIJAJU VIŠE CŽR I RVI DOBIJAJU VIŠE¹⁷

			OSOBE SA NERATNIM INVALIDITETOM	CIVILNE ŽRTVE RATA	RATNI VOJNI INVALIDI
Grupa	%		<u>Ukupno</u>	<u>Ukupno</u>	<u>Ukupno</u>
1	I	100%		912,00	1501,33
2	II (I)*	100%		545,00	983,71
3	III (II)*	90%		482,00	804,16
4	IV	80%		247,00	483,39
5	V	70%		184,00	257,80
6	VI	60%		103,00	145,02
7	VII	50%			104,73
8	VIII	40%			56,39
9	IX	30%			48,34
10	X	20%			40,28

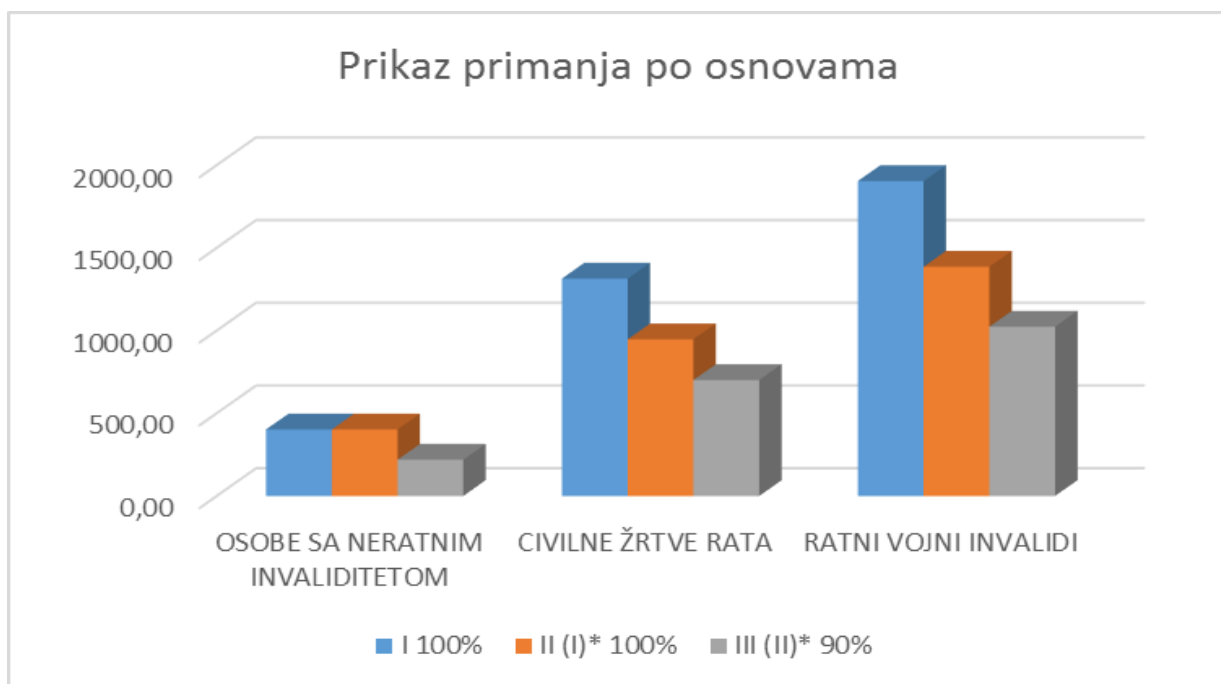
¹⁶ Obrazloženje za razlike u iznosima za istu grupu RVI dato u tekstu naprijed

¹⁷ U Tabeli C nisu navedeni iznosi koje primaju osobe sa neratnim invaliditetom. U kolonama sa iznosima koje primaju CŽR i RVI navedene su ukupne razlike u iznosima u odnosu na osobe sa neratnim invaliditetom

TABELA D - PRIKAZ RAZLIKE U PROCENTIMA

		OSOBE SA NERATNIM INVALIDITETOM	CIVILNE ŽRTVE RATA	RATNI VOJNI INVALIDI
Grupa			<u>Ukupno</u>	<u>Ukupno</u>
1	I	100%	100,00%	326,87%
2	II (I)*	100%	100,00%	235,57%
3	III (II)*	90%	100,00%	320,09%

GRAFIČKI PRIKAZ PRIMANJA PO OSNOVAMA I RAZLIKE

VIII ANALIZA VAŽEĆIH PROPISA

VIII.1. Oblasti socijalne i boračke zaštite

Osobe sa neratnim invaliditetom i civilne žrtve rada svoja prava ostvaruju na osnovu „Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštita porodice sa djecom“ („Službene novine Federacije BiH“ broj: 36/99,54/04,39/06, 14/09 i 45/16).

U okviru analize potrebno je posebno naglasiti da je u Službenim novinama Federacije BiH broj: 45/15 od 10.06.2016. objavljen „Zakon o izmjenama i dopunama zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom“.

Član 1.

Član 18 f. mijenja se i glasi : „Osnovica za obračun mjesečnih novčanih primanja iznosi 274,40 KM.“

Član 2.

U članu 18 n. stav 3. mijenja se i glasi: „Ukoliko planirana sredstva za tekuću godinu budu nedostatna za isplatu novčanih primanja iz stava 2. ovog člana ili ista budu ograničena po nekom drugom pravnom osnovu, raspoloživa sredstva dijele se iznosom potrebnim za isplatu prema Zakonu i određuje se koeficijent za mjesečna davanja koji ostaje na snazi do rebalansa Budžeta ili usvajanja novog Budžeta. Odluku o visini koeficijenta donosi Vlada Federacije Bosne i Hercegovine.“

Za donošenje ove izmjene i dopune Zakona, Vlada je dala sljedeće obrazloženje:

I - Ustavni osnov za donošenje ovog Zakona, i ono što je suština ove izmjene jesu

II- Razlozi za donošenje ovog Zakona¹⁸

„Prema dosadašnjim odredbama člana 18.f. Zakona, osnovica za obračun mjesečnih novčanih primanja iznosi 80 % od najniže cijene rada utvrđene Kolektivnim ugovorom.

Stupanje na snagu novog Zakona o radu, uzrokuje izmjenu dosadašnjih kolektivnih ugovora i drugih pravnih propisa kojima je regulisana oblast rada i zaštite na radu. Izmjene postojećih propisa će se direktno odraziti i na visinu osnovice, koja je osnov za obračun novčanih naknada za lica sa invaliditetom po „Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom“.

U slučaju neusvajanja predloženih zakonskih izmjena, uz planiranu izmjenu najniže cijene rada, svim korisnicima koji su uvedeni u pravo morati će se donijeti nova rješenja o priznanju prava, jer bi im visina novčanih naknada za priznata prava bila određena u drugačijem obimu.

To bi imalo za posljedicu potrebu da se osiguraju dodatna novčana sredstva u federalnom Budžetu. Do sada je ukupno oko 42000 korisnika uvedenih u pravo po odredbama važećeg Zakona, te im se redovito isplaćuju naknade za prava priznata pravomoćnim rješenjima. Usvajanjem predložene izmjene korisnicima prava po Zakonu bi se osigurao kontinuitet isplate novčanih naknada u vrsti i obimu, koja su im priznata već postojećim rješenjima.

Članom 2. se samo precizira postojeći član 18 n. stav 3 Zakona koji je na snazi.

Ova odredba ustvari znači da je osnovica od 274,00 KM „zamrznta“, da se neće mijenjati, odnosno da ne postoje šanse da će biti povećana za neodređeni vremenski period.

U isto vrijeme Vlada Federacije može da mijenja koeficijent za isplatu boračkih naknada, time i za civilne žrtve rata.

¹⁸ Izvor – zvanična web stranica Vlade Federacije: 28. sjednica Vlade Federacije BiH od 22.10.2015.

Ratni vojni invalidi prava ostvaruju preko

1. Zakona o pravima branilaca i članova njihovih porodica

U tekstu naprijed pobrojana su prava iz ovog Zakona.

Jedan od primjera nejednakih prava po osnovu uzroka nastanka invaliditeta.

Primjer je u praksi gotovo nevidljiv.

2. Uredba o obezbjeđenju sredstava za nabavku putničkih automobila ratnim vojnim invalidima 100% prve grupe¹⁹

Federalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata na osnovu navedene Uredbe redovno svakih 7 godina obezbjeđuje putničke automobile ratnim vojnim invalidima 100% prve grupe.

²⁰Primjer 1.: 14.07.2016. Potpisan Sporazum o isporuci 80 putničkih automobila za RVI 100 % I grupe
Osnovni podaci iz Sporazuma:

▪ cijena jednog ugovorenog automobila 24.800,00 KM bez PDV- 80 automobila 1.984.000,00 KM

Predmet Sporazuma: - 80 automobila za RVI 100% I grupe

▪ putnički automobil marke ŠKODA , tip: OCTAVIA AMBITION KARAVAN, 1,4 TSI, AUTOMATIK DSG, karavan, boja obična BIJELE, godina proizvodnje 2016. godina.

30.09.2016. Ratnim vojnim invalidima 100% prve grupe podijeljeno 80 automobila

Ostvarivanje ovog prava niko ne smatra spornim.

Međutim, RVI imaju pravo i na nabavku još jednog putničkog automobila bez plaćanja dažbina državi, bez obzira na to što im je iz budžetskih sredstava dodijeljen putnički automobil bez naknade.

Na osnovu Zakona o carinskoj politici Bosne i Hercegovine, Prilog „roba oslobođena uvoznih dažbina“, navodi se:

▪ “Od plaćanja dažbine oslobađaju se invalidna lica na putnički automobil koji uvezu iz inostranstva jednom u periodu od pet godina, a koji će koristiti kao ortopedsko ili drugo pomagalo”, i

▪ “ratni vojni invalidi, ako je rješenjem nadležne komisije za utvrđivanje stepena invalidnosti prema propisima o invalidskom osiguranju utvrđeno tjelesno oštećenje od najmanje 70%, kao i za utvrđeni stepen invalidnosti od 50% i više, ako se radi o amputacijama i težim oštećenjima ekstremiteta koja uslovljavaju upotrebu vozila prilagođenih invalidnim licima;

Ovo pravo ostvaruju ratni vojni invalidi, po osnovu rješenja Instituta uza medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja bez obzira da li su već dobili automobil od strane Ministarstva za pitanja boraca i invalida odbrambeno FBiH, što praktično znači da su po osnovu statusa i invaliditeta u mogućnosti dobiti automobil i po osnovu invaliditeta ujedno kupiti još jedan bez plaćanja pripadajućih dažbina državi.

Ovo se ne odnosi na sve RVI, jer automobile dobijaju samo RVI od 100%, ali oni zadržavaju i ovo pravo kako je navedeno.

Primjer 2. Osobe sa neratnim invaliditetom takođe imaju ovo pravo, i ostvaruju ga po osnovu rješenja Instituta uz medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja, s tim da se taksa koju plaćaju razlikuje u iznosima po osnovu uzroka nastanka invaliditeta.

Na osnovu čl. 14. i 26. Zakona o osnivanju Instituta za medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja i člana 28. Pravila Instituta za medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja, Upravni odbor Instituta za medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja, nakon provedenog postupka prethodnog usaglašavanja sa nadležnim ministarstvima kantona i pribavljenih saglasnosti, Federalnog ministarstva rada i

¹⁹ "Službene novine Federacije BiH", br. 58/06, 34/07, 44/11 i 12/14

²⁰ Izvor – zvanična web stranica Ministarstva za pitanja boraca i invalida odbrambeno–oslobodilačkog rata FBiH

socijalne politike, Federalnog ministarstva zdravstva, Federalnog ministarstva za pitanje boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata, Federalnog ministarstva pravde, Federalnog ministarstva finansija/finansija, na sjednici održanoj 15.12.2011. godine utvrdio je

Cjenovnik usluga medicinskog vještačenja zdravstvenog stanja²¹

7. Medicinsko vještačenje po zahtjevima fizičkih lica za korištenje povlastica za nabavku-uvoz motornih vozila i opreme 229,00 KM
8. Medicinsko vještačenje po zahtjevima RVI, šehidskih porodica i porodica palih boraca za korištenje povlastica za nabavku i uvoz motornih vozila i opreme 46,00 KM

Razlike u naknadama za RVI finansiraju iz Federalnog ministarstva za pitanje boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata, dok ostale osobe sa invaliditetom (uzrok neratni) naknadu plaćaju iz vlastitih sredstava u punom iznosu.

VIII 2. Zdravstvo

Uživanje najvećeg mogućeg standarda zdravlja jedno je od fundamentalnih prava svakog čovjeka bez obzira na rasu, religiju, političko vjerovanje, ekonomske i socijalne uvjete (WHO -1948.).

Svjetska zdravstvena organizacija definiše zdravlje kao fizičko, mentalno i socijalno blagostanje, a ne samo odsustvo bolesti. Pojam „zdravlja“ značajno prevazilazi okvire zdravstvenog sektora.

Njegove glavne determinante kao što su starost, spol i nasljeđivanje međusobno su povezani sa uslovima življenja, faktorima okoliša, stilovima života, socio-ekonomskim faktorima, faktorima vezanim za odgoj, obrazovanje i kulturu, te funkcioniranje sistema zdravstvene i socijalne zaštite. Prema tome, izuzetno je važno naglasiti koliko je za poboljšanje zdravlja stanovništva bitna saradnja između sektora zdravstva i ostalih sektora.

2.1. Pravni okvir

U Bosni i Hercegovini zdravstveno osiguranje spada u nadležnost entiteta i Brčko Distrikta.

Ustavom Bosne i Hercegovine, članom II (1) propisano je da “Bosna i Hercegovina i oba entiteta će osigurati najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda”.

Bosna i Hercegovina ima 13 ministarstva zdravstva, 13 zdravstvenih fondova i brojne institute.

Postojeći zakoni u okviru zdravstvene zaštite i osiguranja regulišu zdravstvenu zaštitu i osiguranje.

Na nivou države nema nikakvih aktivnosti u cilju harmonizacije entitetskih zakona ili uspostavljanja jedinstvenog pristupa zdravstvenoj zaštiti za sve građane.

2. 2. Zakoni u Federaciji BiH

1. Zakon o zdravstvenom osiguranju FBiH
2. Zakon o zdravstvenoj zaštiti FBiH
3. Zakon o pravima, obavezama i odgovornostima pacijenata FBiH
4. Odluka o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava u FBiH
5. Odluka o maksimalnim iznosima neposrednog učešća osiguranih osoba u troškovima korištenja pojedinih vidova zdravstvene zaštite u osnovnom paketu zdravstvenih prava (Odluka o participaciji)

²¹ "Službene novine FBiH", broj: 26/12 od 23. marta 2012

6. Lista ortopedskih i drugih pomagala koji se mogu propisivati u okviru obaveznog zdravstvenog osiguranja

2.3. Stanje u oblasti

Ustav Federacije Bosne i Hercegovine propisuje da oblast zdravstva spada u podijeljenu nadležnost između Federacije Bosne i Hercegovine i kantona.

Sistem zdravstvene zaštite je gotovo sasvim decentralizovan gdje je Federaciji/Federalnom ministarstvu zdravlja namijenjena uloga kreatora politike i zakona iz ove oblasti, uz konsenzus kantona, a kantonima je dodijeljena uloga implementatora utvrđenih politika i zakona, kao i većinskog finansijera politika, zakona i institucija.

Tako u Federaciji BiH postoji 11 ministarstava zdravstva, zavoda za zdravstveno osiguranje i zavoda za javno zdravstvo.

Kako bi se ispunio uslov iz Ustava Federacije BiH i zakona iz oblasti zdravstvene zaštite i zdravstvenog osiguranja, kojima je zagarantovano da cjelokupno stanovništvo Federacije Bosne i Hercegovine ima jednaka prava na zdravstveno osiguranje, te da bi se prevazišle poteškoće u nejednakim prilivima prihoda u vidu doprinosa za zdravstveno osiguranje kantonalnih fondova (razlike između bogatijih i siromašnijih fondova za zdravstveno osiguranje u Federaciji) u okviru Zavoda za zdravstveno osiguranje i reosiguranje FBiH uspostavljen je Federalni fond solidarnosti.

Osnovana je i Agencija za kvalitet i akreditaciju u zdravstvu FBiH Zakonom o sistemu poboljšanja kvaliteta, sigurnosti i akreditaciju u zdravstvu.

Zakon o zdravstvenom osiguranju - Poglavlje „Zdravstvena zaštita“, član 33, usko definiše pravo na ortopedska i druga pomagala, kao i pravo na korištenje lijekova, gdje se podzakonskim propisima, koji se donose na nivou kantona iz korištenja ovog prava neopravdano isključuje veliki broj osoba sa invaliditetom ili im se ta prava obezbjeđuju simbolično.

Ovakvo rješenje da kantoni svojim propisima utvrđuju obim prava i postupak za njihovo ostvarivanje, bez kriterija utvrđenih na nivou Federacije, predstavlja generalni problem, jer proizvodi višestruku diskriminaciju, kako po vrsti invalidnosti, tako i po uzroku njenog nastanka. Istovremeno dolazi i do teritorijalne diskriminacije.

Federacija u principu nema mehanizama djelovanja prema nižim nivoima vlasti što dovodi do toga da kantonalni propisi iz oblasti zdravstva često nisu usaglašeni s federalnim propisima, a u nekim slučajevima čak i suprotno uređuju ista pitanja. Nadalje, na nivou kantona često se provode kantonalne politike, ministarske ili skupštinske odluke koje nisu usaglašene ili su u suprotnosti sa federalnim zakonima.

Službe zdravstvene zaštite su jedne od najvažnijih službi koje bi trebale biti dostupne osobama sa invaliditetom bez bilo kakvih ograničenja.

U Federaciji BiH zdravstvenu zaštitu osoba sa invaliditetom karakteriše vidna diskriminacija po uzroku nastanka invaliditeta i različit obim prava iz zdravstvene zaštite/osiguranja za osobe sa invaliditetom.

Prisutne su razlike u osiguranju sveobuhvatnih mjera zdravstvene zaštite za osobe sa invaliditetom ovisno od uzroka nastanka invaliditeta. Tako osobama s invaliditetom koji je nastao kao posljedica rata osiguravaju se cjelovite mjera zdravstvene zaštite (prevencija, promocija i rehabilitacija) u okviru prava obaveznog zdravstvenog osiguranja i iznad obima zdravstvenog osiguranja, dok se osobama sa neratnim invaliditetom osiguravaju samo mjere liječenja i rehabilitacije u okviru obaveznog zdravstvenog osiguranja koje je u nadležnosti entiteta i/ili kantona.

U ostvarivanju prava na pomagala postoji diskriminacija po uzroku nastanka i vrsti invaliditeta kao i prebivalištu, gdje se pravo na isto pomagalo ne ostvaruje pod istim uslovima.

S obzirom da se u pitanjima zdravlja i njegovog očuvanja ne smije ni na koji način davati prednost nekoj od kategorija građana koja nema izravne veze sa zdravstvenim stanjem, davanje većih dodatnih prava po osnovu uzroka nastanka invaliditeta jesu direktna diskriminacija.

2.4. Neki primjeri diskriminacije

a) Medicinska rehabilitacija

Medicinska rehabilitacija u smislu korištenja banjsko-klimatskog liječenja u zakonskim propisima na nivou Federacije ili kantona za osobe sa neratnim invaliditetom ne postoji kao mogućnost za poboljšanje zdravstvenog stanja ili njegovog očuvanja.

U Federaciji BiH ima dovoljno centara za medicinsku rehabilitaciju, ali uglavnom nisu dostupni svim kategorijama osoba sa invaliditetom, jer medicinska rehabilitacija nije vid osnovne zdravstvene zaštite, te je stoga potrebno izdvojiti značajna finansijska sredstva za ovaj tretman.

Medicinska rehabilitacija osoba sa invaliditetom moguća je na teret zdravstvenog osiguranja samo ako je to neophodno kao nastavak liječenja, ili kad to zahtijevaju posebni razlozi u konkretnom slučaju, o čemu odlučuje ljekarski konzilij (komisija) odgovarajuće zdravstvene ustanove. Određene kategorije osoba sa invaliditetom imaju pristup medicinskoj rehabilitaciji na osnovu posebnih propisa za te kategorije.

Sve ove mogućnosti se ostvaruju jednokratno, a ne u kontinuitetu kako bi bilo potrebno.

Međutim, za ratne vojne invalide ovo pravo riješeno je „Zakonom o dopunskim pravima boraca - branitelja BiH“²² od 31. oktobra 2012. godine

U navedenom Zakonu, poglavlje II. PRAVA – Član 5, glasi:

Lica iz člana 1. ovog Zakona imaju, prema načinu i obimu utvrđenim ovim Zakonom, sljedeća prava:

1. Zdravstvena zaštita;
2. Banjsko i klimatsko liječenje (medicinska rehabilitacija);
3. Naknada putnih troškova i troškova za liječenje u inostranstvu.....itd

U Zakonu se dalje navodi 1. **Zdravstvena zaštita**

Članovima 6., 7. i 8. regulišu se status, proširena prava, oslobađanje ličnog učešća u plaćanju.... itd.

Banjsko i klimatsko liječenje (medicinska rehabilitacija)

Član 9.

Lica iz člana 1. ovog Zakona, pod uvjetima propisanim ovim Zakonom, imaju pravo na banjsko i klimatsko liječenje (medicinsku rehabilitaciju).

Član 10.

Banjsko i klimatsko liječenje, prema ovom Zakonu, podrazumijeva liječenje koje je neophodno kao nastavak liječenja od zadobivene rane, povrede, ozljede ili bolesti koje su propisane kao indikacije za to liječenje, a koje se obavlja u specijalizovanim zdravstvenim ustanovama u kojima se u liječenju primjenjuje i prirodni faktor, drugim zdravstvenim ustanovama u kojima se liječenje obavlja

²² „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 45/12

pretežno prirodnim faktorom, kao i u ustanovama i privrednim društvima osnovanim za liječenje, odmor i rekreaciju u kojima se u liječenju primjenjuje prirodni faktor.

Član 11.

O potrebi za banjaskim i klimatskim liječenjem, na osnovu zahtjeva lica iz člana 1. ovog Zakona i upute ljekara specijaliste, odlučuje Ljekarska komisija koju imenuje ministar za boračka pitanja.

Izuzetno od odredbe prethodnog stava, ratni vojni invalid-paraplegičar, zajedno sa pratiocem, ima pravo na banjasko i klimatsko liječenje jedanput godišnje u trajanju od 21 dan, bez obzira na medicinski nalaz.

Član 12.

Ministarstvo za boračka pitanja zaključuje ugovore o banjaskom i klimatskom liječenju sa ustanovama i privrednim društvima iz člana 10. ovog Zakona.

Ugovorima iz prethodnog stava naročito se utvrđuje obim i kvalitet zdravstvenih i drugih usluga koje te ustanove i privredna društva pružaju korisnicima, cijene tih usluga i druga međusobna prava i obaveze.

Način, uvjete i kriterije za ostvarivanje ovog prava utvrđuje Ministar za boračka pitanja posebnim pravilnikom.

- Iz svega navedenog veoma je jasna diskriminacija u pravu na liječenje po osnovu uzroka nastanka invaliditeta.
- Pitanje koje se može postaviti jeste svakako jeste sadržano u tezi da ne postoji razumno objašnjenje zašto je zdravlje jedne kategorije građana vrijednije od zdravlja druge.

b) Ortopedska pomagala

Ostvarenje osnovnih ljudskih prava na normalan život, edukaciju, zapošljavanje, druženje, porodicu - nije ostvarivo bez maksimalno moguće psihofizičke pripremljenosti, za šta su preduslov ortopedska i druga pomagala i sanitarne sprave.

Pomagala su neophodna radi funkcionalne i estetske zamjene izgubljenih dijelova ekstremiteta, za omogućavanje oslonca, sprečavanja nastupanja deformiteta i korigovanje postojećih deformiteta i za olakšavanje vršenja odgovarajućih funkcija.

Neadekvatna invalidska kolica imaju za direktnu posljedicu onemogućavanje osobama sa tjelesnim invaliditetom kretanje i aktivnu participaciju u socijalnu sredinu i društvo, u sistem školovanja, edukacije, zapošljavanja, zadovoljavanje kulturnih i drugih potreba.

U aktima koji regulišu pravo na nabavku pomagala nedovoljno su zastupljena ili ih nikako nema tiflotehnička i surdotehnička pomagala za osobe sa senzornim oštećenjima.

Nedostatak pomagala ili neadekvatna pomagala dovode do zdravstvenih problema.

Kvalitetnim pomagalima preveniraju se teže komplikacije koje kasnije zahtijevaju liječenja, koja su za pacijenta dugotrajna i bolna, a skupa za državu. U slučajevima navedenih zdravstvenih komplikacija osobe sa invaliditetom su izolovane u bolnicama gdje gube mogućnost socijalnog uključivanja u normalan život i rad. Nakon povratka kući bez potrebnih pomagala problem se ne rješava, i njihova socijalna izolacija se nastavlja.

Isto se odnosi na nedostatak pomagala za osobe sa senzornim oštećenjima što onemogućava njihovo osposobljavanje i pojačava socijalnu izolaciju.

Dolazi do psiholoških problema (depresija, stid...), što se odražava i na položaj prvo u porodici zatim u širem socijalnom okruženju, nemogućnost edukacije, prekvalifikacije, zapošljavanja, ostalih socijalno-društvenih angažmana.

U Federaciji BiH stanje je sljedeće

- Ostvarivanje prava na pomagala na nivou entiteta i/ili kantona je neujednačeno ili ih nema
- Učešće Zavoda je neujednačeno i generalno je nedostatno za kvalitetna pomagala
- U pojedinim aktima postoji diskriminacija u odnosu «ne-ratni» i RVI, gdje isto pomagalo RVI ostvaruju pod znatno povoljnijim uslovima, odnosno aktima sa proširenim pravima
- Postoje rješenja koja predviđaju različite rokove korišćenja pomagala koja zavise od starosne dobi osiguranika
- Liste su manjkave, odn. nedostaju neophodna pomagala za razne tipove invalidnosti
- Lično učešće osiguranika-osobe sa invaliditetom je veliko

c) Primjeri većih prava

Kanton Sarajevo

U Kantonu Sarajevo, pravo na pomagala osobe sa invaliditetom ostvaruju preko Zavoda zdravstvenog osiguranja i akta: „Uredba o obimu, uslovima i načinu ostvarivanja prava osiguranih lica na korišćenje ortopedskih i drugih pomagala, endoproteza, stomatološko-protetske pomoći i stomatološko-protetskih nadomjestaka“.²³

Ratni vojni invalidi prava ostvaruju preko akta:

- „Odluka o proširenom obimu prava za korišćenje ortopedskih pomagala, lijekova, medicinsko-sanitetskih sprava i materijala za ratne vojne invalide sa područja Kantona Sarajevo“²⁴
- „Odluka o izmjeni i dopuni odluke o proširenom obimu prava za korišćenje ortopedskih pomagala, lijekova, medicinsko-sanitetskih sprava i materijala za ratne vojne invalide sa područja Kantona Sarajevo“²⁵

Zeničko-dobojski kanton

Pravo na pomagala osobe sa invaliditetom u Zeničko-dobojskom kantonu ostvaruju takođe preko ZZO ZDK, i akta:

„Odluka o obimu prava na korišćenje ortopedskih i drugih pomagala, zubnoprotske pomoći pomoći i zubnoprotskih nadmjestaka i endoproteza“²⁶,

Ratni vojni invalidi prava ostvaruju preko akta:

- „Odluka o proširenom obimu prava na korišćenje medicinsko-sanitetskih pomagala, medicinskog materijala i lijekova za ratne vojne invalide – paraplegičare. U okviru Odluke je
- „Jedinstvena lista medicinsko-sanitetskih pomagala, medicinskog materijala i lijekova za ratne vojne invalide – paraplegičare“²⁷, od 14.04.2005.

Pomagala koja RVI dobiju preko proširenih prava su neuporedivo kvalitetnija, u slučajevima sanitetskih pomagala (kateteri, pelene za jednokratnu upotrebu, kese za urin.....) u većem broju, bez učešća osiguranika, sa kraćim rokovima.

²³ „Službene novine Kantona Sarajevo“ broj 38/07, 29/08 i 40/14

²⁴ „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj: 13/04

²⁵ „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj: 11/06

²⁶ „Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 04/05

²⁷ „Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 04/05

Ovdje prisutna nejednakost u ostvarivanju prava na pomagala je veoma izražena i izaziva stalnu kritiku i nezadovoljstvo, kako osoba sa neratnim invaliditetom, tako medicinskih radnika pa i šire javnosti, jer joj nije moguće naći razumno obrazloženje.

VIII.3. Pristupačnost

3.1. Stanje u oblasti

Pristupačnost okruženja, usluga i informisanja predstavlja preduslov za ostvarivanje društvenih kontakata, nezavisnost i uključenje osoba sa invaliditetom u svakodnevni život, što podrazumijeva da izgrađeno okruženje mora biti zaista takvo da ga svi mogu koristiti.

Teškoće u analizi stanja u Federaciji BiH kao i kod drugih zakona predstavlja ustavno uređenje po kome su ove oblasti u nadležnosti kantona ili zajedničkoj nadležnosti Federacije i kantona pa su i određena rješenja po kantonima bitno različita.

Oblast pristupačnosti je u podijeljenoj nadležnosti Federacije BiH i kantona i zakonodavni okvir je različit po kantonima i neusaglašen sa propisima u Federaciji BiH.

Koordinacija različitih institucija nadležnih za pitanja pristupačnosti je na veoma niskom nivou.

Ključni problemi jesu da se institucije vlasti nedovoljno angažuju na uklanjanju arhitektonskih barijera i prilagođavanju signalizacije, dostupnosti informacijama i omogućavanju komunikacije.

Nedovoljno se angažuju na povećanju mobilnosti osoba sa invaliditetom u smislu pristupačnog javnog prevoza i dostupnih kvalitetnih javnih usluga.

Takođe, nadležne institucije izdvajaju nedovoljno sredstava za obezbjeđivanje prilagođenih stanova, uključujući socijalno stanovanje.

Zakoni i podzakonski akti o otklanjanju arhitektonskih barijera jesu donijeli određene pomake, ali se bez analitičkog pristupa i utvrđenog tehničkog dizajna, kao i sanacija, ne rješavaju potrebe. Stambeni uslovi su uglavnom neprilagođeni osobama sa invaliditetom.

Najviše ugrožene grupacije osoba sa invaliditetom u smislu fizičke pristupačnosti jesu nepokretna lica, tj. ona koja koriste invalidska kolica.

Zakonski osnov za uređenje pitanja pristupačnosti u Federaciji BiH je „Uredba o prostornim standardima, urbanističko-tehničkim uslovima i normativima za sprečavanje stvaranja arhitektonsko-urbanističkih prepreka za lica sa umanjnim tjelesnim mogućnostima“²⁸

Ova Uredba ima dobro postavljene evropske standarde i normative, ali se ne poštuje u dovoljnoj mjeri.

U samoj Uredbi nema diskriminatorskih odredbi koje su tema ove analize.

3.2. Dodatna prava

Međutim, osobe sa neratnim invaliditetom nemaju mogućnosti postići standarde pristupačnosti u svojim domovima ni po kojem propisu, osim vlastitih ulaganja.

Ratni vojni invalidi imaju takvu mogućnost, i ona je npr. u Kantonu Sarajevo regulisana već spomenutim „Zakonom o dopunskim pravima boraca - branitelja BiH“²⁹. Navodimo odredbe ovog propisa:

9. Uklanjanje arhitektonsko-urbanističkih barijera za ulazak i korištenje stana u invalidskim kolicima

²⁸ "Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj 48/09.

²⁹ „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 45/12

Član 27.

Ratni vojni invalid I grupe, koji nije sposoban za kretanje bez invalidskih kolica, ima pravo na uklanjanje arhitektonsko-urbanističkih barijera za prilaz i ulazak u stambenu zgradu u kojoj stanuje, kao i za korištenje stana.

Pravo iz prethodnog stava može se ostvariti jednokratno, i to samo ako se radi o stambenoj jedinici sa riješenim svim imovinsko-pravnim odnosima.

Član 76.

Ratni vojni invalidi kojima je do stupanja na snagu ovog Zakona posredstvom državnih organa izvršeno uklanjanje arhitektonsko-urbanističkih barijera za ulazak i korištenje stana u invalidskim kolicima, smatraju se da su iskoristili pravo iz člana 26. ovog Zakona.

Postoje i neka druga prava koja predstavljaju primjer vidne diskriminacije, na koju također reaguju i osobe sa neratnim invaliditetom, medicinski radnici, javne službe....

Radi se o pravu prioriteta u čekanjima u redu.

Ova odredba je iz „Zakona o pravima branilaca i članova njihovih porodica“, i glasi:

3.3. Druga prava branilaca i članova njihovih porodica

Član 26.

Licima iz čl. 2., 3. i 4. ovog Zakona, kao licima zaslužnim u odbrambeno-oslobodilačkom ratu, osigurava se odgovarajući tretman pri ostvarivanju i korištenju drugih prava ili ukazivanja počasti, vodeći računa o njihovom doprinosu u odbrani Bosne i Hercegovine.

Član 27, stav 5

Nadležni organi osigurati će isticanje obavijesti na vidnim mjestima (bolnice, ambulante, općine, sudovi i druge javne ustanove) da prednost bez čekanja u redu imaju teži ratni vojni invalidi i roditelji šehida i poginulih branilaca koji će svoj status dokazivati odgovarajućim iskaznicama.

VIII.4. Zapošljavanje

4.1. Stanje u oblasti

Rad i zapošljavanje osoba sa invaliditetom uređuje se članom 27. u okviru UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom.

U Bosni i Hercegovini formalno gledano postoji relativno dobar zakonski okvir kojim se regulišu pitanja rada i zapošljavanja osoba sa invaliditetom. Problemi se očituju kroz primjenu, odnosno neprimjenjivanje konkretnih zakonskih odredaba.

Vrlo rijetko i nedostatno se podupire zapošljavanje na otvorenom tržištu rada. Praksa je da kroz ponuđene Projekte i Programe osobe sa invaliditetom budu zaposlena samo na godinu dana nakon čega ostaju ponovo bez posla.

Broj i procenat osposobljenih, a nezaposlenih osoba sa invaliditetom nije moguće precizno utvrditi jer ne postoje sređene baze podataka budući da službe za zapošljavanje koje su za to nadležne vrlo rijetko ili skoro nikako kod prijave nezaposlenog lica ne evidentiraju da se radi o osobi sa invaliditetom. To čine samo na izričit zahtjev osobe sa invaliditetom ili ako je invaliditet očigledan.

4.2. Zakoni u Federaciji:

1. Zakon o radu FBiH³⁰
2. Zakon o posredovanju pri zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba FBiH³¹ „
3. Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom³²,
4. Zakon o zaštiti na radu³³,
5. Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju³⁴,

te akti koji tretiraju pitanje zapošljivanje OSI

- Politika u oblasti invalidnosti u BiH
- Strategija za izjednačavanje mogućnosti osoba sa invaliditetom FBiH. 2011-2015

1. Zakon o radu Federacije BiH

Njime se uređuje zaključivanje ugovora o radu, radno vrijeme, plaće, prestanak ugovora o radu, ostvarivanje prava i obaveza iz radnog odnosa, zaključivanje kolektivnih ugovora, mirno rješavanje kolektivnih radnih sporova i druga pitanja iz radnog odnosa, ako drugim zakonom nije drugačije određeno.

Zakon o radu u Federaciji BiH je djelimično usklađen sa članom 27. UN konvencije o pravima osoba sa invaliditetom jer takođe ne apostrofira dovoljno pitanje osoba sa invaliditetom te u odredbama koje tretiraju pitanje osoba sa invaliditetom ne dotiče određene tačke iz člana 27.

2. Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih

Njime se regulišu prava i obaveze Federacije BiH u utvrđivanju i provođenju ukupnih mjera, kojima se pospešuju i unapređuju uvjeti za zapošljavanje, osnovni principi u posredovanju za zapošljavanje, materijalna i socijalna sigurnost nezaposlenih osoba za vrijeme privremene nezaposlenosti, osnivanje organizacija i rad Federalnog zavoda za zapošljavanje, Javnih službi za zapošljavanje kantona, finansiranje ukupne djelatnosti zapošljavanja i druga pitanja, poštujući nadležnosti kantona i njihove različitosti.

Ovaj Zakon je djelimično usklađen sa UN Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom.

Zakonom je propisana i zabrana diskriminacije po osnovu invaliditeta što je u potpunosti u skladu sa članom 27. UN Konvencije, ali u dijelu koji se odnosi na nadležnosti Federalnog zavoda za zapošljavanje nisu konkretizirani načini osiguravanja i ispunjavanja uslova za zapošljavanje osoba sa invaliditetom i njihovog karijernog napredovanja na tržištu rada, te pružanju pomoći pri zadržavanju posla i povratku na posao. Takođe, Zakonom nije preciznije određeno kojim mjerama se obezbjeđuje prednost licima sa invaliditetom pri zapošljavanju.

3. Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom u Federaciji BiH

Njime se reguliše profesionalna rehabilitacija, osposobljavanje i zapošljavanje osoba sa invaliditetom sa smanjenom radnom sposobnošću, osnivanje i djelatnost ustanova, privrednih društava i drugih pravnih lica koja se bave profesionalnom rehabilitacijom i zapošljavanjem osoba sa invaliditetom, osnivanje i rad Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom.

³⁰ „Službene novine Federacije BiH“, broj 26/16

³¹ „Službene novine Federacije BiH“, broj 55/00, 41/01, 22/05 i 9/0

³² „Službene novine Federacije BiH“, broj 9/10

³³ Zakon iz 1990. godine

³⁴ „Službene novine Federacije BiH“, broj 29/98, 49/00, 32/01, 73/05, 59/06 i 4/09

U Federaciji Bosne i Hercegovine formalno postoji korektan zakonski okvir kojim se regulišu pitanja rada i zapošljavanja osoba sa invaliditetom. Problemi su neprimjenjivanje konkretnih zakonskih odredaba.

Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom FBiH je u skupini analiziranih zakona jedini tzv "lex specialis" i isključivo tretira problematiku osoba sa invaliditetom.

Predmetni Zakon je najbitniji za oblast rada i zapošljavanja osoba sa invaliditetom u FBiH i u izradi ovog Zakona aktivno su učestvovala osobe sa invaliditetom zbog čega je u suštini većina odredaba sadržanih u njemu usklađena sa članom 27. UN konvencije o pravima osoba sa invaliditetom.

Generalni problem je što se postojeća rješenja u legislativi ne primjenjuju na adekvatan način i taj što se od osnivanja Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom samo u najvećoj mjeri spomenuti bavi pitanjem rada i zapošljavanja osoba sa invaliditetom. Zapošljavanja i ako ga ima dešava se u okviru određenih projekata na godinu dana i poslije osobe sa invaliditetom na kraju opet završavaju na biroima za zapošljavanje. Poslodavci nemaju velikog sluha za zapošljavanje osoba sa invaliditetom i radije plaćaju posebni doprinos za zapošljavanje osoba sa invaliditetom nego da zaposle osobu sa invaliditetom.

U smislu spomenutih zakona brojni su organi na nivou Federacije Bosne i Hercegovine koji su na direktan ili indirektan način uključeni u stimulisanje zapošljavanja osoba sa invaliditetom. Dakako najznačajniji je Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom Federacije Bosne i Hercegovine .

Broj i procenat osposobljenih, a nezaposlenih osoba sa invaliditetom nije moguće precizno utvrditi jer ne postoje središnje baze podataka, budući da službe za zapošljavanje koje su za to nadležne vrlo rijetko ili skoro nikako kod prijave nezaposlene osobe ne evidentiraju da se radi o osobi sa invaliditetom. To čine samo na izričit zahtjev osoba sa invaliditetom ili ako je invaliditet očigledan.

4.3. Institucionalni okvir za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom FBiH

a) Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom FBiH

Fond je osnovao Parlament Federacije Bosne i Hercegovine i on ima svojstvo javne ustanove.

Fond obavlja sljedeće poslove:

- Provodi politiku razvoja i unapređivanja profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja osoba sa invaliditetom, osim obrazovnih ustanova čija je osnovna djelatnost sticanje osnovnog i srednjeg obrazovanja.
- Finansira i sufinansira programe razvoja privrednih društava za zapošljavanje osoba sa invaliditetom i zaštitnih radionica.
- Vršiti isplate novčanih nadoknada i stimulansa.
- Finansira i sufinansira programe za održavanje zaposlenosti lica sa invaliditetom.
- Nadzire ostvarivanje prava na novčanu nadoknadu za stimulans i korištenjem drugih sredstava Fonda.

b) Dodatna prava

Ratni vojni invalidi prava ostvaruju preko „Zakona o pravima branilaca i članova njihovih porodica“.

Kad je zapošljavanje u pitanju, kroz navedeni Zakon „branilci i članovi njihovih porodica ostvaruju i druga prava u skladu sa federalnim i kantonalnim propisima koja nisu obuhvaćena Zakonom o pravima branilaca i članova njihovih porodica i to:

- prednost pri zapošljavanju pod jednakim uvjetima“

Dalje, za ratne vojne invalide ovo pravo riješeno je i „Zakonom o dopunskim pravima boraca - branitelja BiH“³⁵.

U navedenom Zakonu, poglavlje II. PRAVA – u Član 5, stavovi 3 i 6, Lica iz člana 1. ovog Zakona imaju, prema načinu i obimu utvrđenim ovim Zakonom, sljedeća prava:

5. Prioritet u zapošljavanju;
6. Novčana pozajmica za otvaranje radnih mjesta;

čime se zakonima na nivou Federacije i spomenutog zakona na Kantonu Sarajevo kao primjer, priznaje prednost „pri zapošljavaju pod jednakim uvjetima“ u odnosu na druge građane pa tako i osobe sa neratnim invaliditetom.

VIII.5. Organizacije osoba sa invaliditetom

5.1. Stanje u oblasti

U cilju ostvarivanja boljeg položaja i zaštite osoba sa invaliditetom i zadovoljavanja njihovih potreba, ovisno od vrste i stepena invalidnosti, važeći „Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom“ predviđa mogućnost osnivanja udruženja osoba sa invaliditetom kao udruženja građana (organizacija osoba sa invaliditetom - OOSI).

Iako organizacije osoba sa invaliditetom povremeno sudjeluju u procesima donošenja odluka, ne postoji sistemsko praćenje niti obavezujući akt kojim se organizacijama osoba sa invaliditetom osigurava učešće u donošenju odluka koje su za njih značajne. Intervjuisani neratni OSI smatraju da zbog toga njihove organizacije nemaju uticaja na javne politike.

Ne postoji koordinaciono tijelo niti bilo koji drugi vid interresornog i intersektorskog praćenja stanja u oblasti invaliditeta niti implementacije Strategije bez obzira na činjenicu što je Vlada FBiH 2013. godine donijela Uredbu o osnivanju „Ureda Vlade FBiH za pitanja invaliditeta“.

Podrška organizacija osoba sa invaliditetom i općenito nevladinog sektora u oblasti socijalne zaštite je veoma značajna i treba je razvijati, ne samo zbog jačanja civilnog društva kao važnog parametra razvijenog svijeta, već i zbog proširivanja kruga podrške za osobe sa invaliditetom. Nevladin sektor je značajan resurs za različite vrste servisa i usluga koje u sistemu socijalne zaštite u Federaciji BiH treba početi razvijati.

5.2. Zakonski okvir

Zakonom o udruženjima i fondacijama³⁶ pitanje osnivanja i rada organizacija osoba sa invaliditetom nije uopšte normirano, čime su organizacije OSI stavljene u isti položaj u pogledu osnivanja, rada i finansiranja sa drugim nevladinim organizacijama (hobističkim, sportsko-rekreativnim i drugim), koje najčešće promovišu i zastupaju ciljeve i interese manjeg društvenog značaja, odnosno pojedinaca i manjih grupa, što u odnosu na njihov značaj i ulogu u društvu nije prihvatljivo.

Organizacije osoba sa invaliditetom radno angažiraju osobe sa invaliditetom čija je radna sposobnost smanjena, a veliki broj njihovih saradnika i volontera također su osobe sa invaliditetom, zbog čega ove organizacije ne mogu biti konkurentne sa drugim nevladinim organizacijama koje su najčešće nečlanske (nemaju članova) i koje, u pravilu, u svom radu angažuju specijaliste različitih profila.

³⁵ „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 45/12

³⁶ „Službene novine Federacije BiH“ broj 45/02

Misija organizacija osoba sa invaliditetom je izražavanje, unapređenje, ostvarivanje i zaštita prava, interesa i potreba osoba sa invaliditetom koje spadaju u najugroženiju kategoriju stanovništva. Organizacije OSI su članske asocijacije koje okupljaju na desetine hiljada članova i svakodnevno im na neprofitnoj osnovi pružaju različite usluge—stručne, administrativne, materijalne, psiho-socijalne i dr.

Osobe sa invaliditetom i njihove asocijacije najbolje poznaju prirodu invalidnosti i oni mogu uz obezbjeđivanje odgovarajućih uslova biti najbolji partneri vlasti u iniciranju i predlaganju propisa koji se na njih odnose, različitih socijalnih programa i invalidskih politika. Asocijacije osoba sa invaliditetom imaju dugu tradiciju djelovanja i najzaslužnije su za afirmaciju i emancipaciju osoba sa invaliditetom i one su faktor stvaranja jednakih mogućnosti za osobe sa invaliditetom dajući na taj način svoj doprinos u humanizaciji i demokratizaciji društva.

5.3. Problem

U BiH, tako i entitetu Federacija BiH i svim kantonima ima registrovano nekoliko hiljada udruženja. Prema nekim procjenama, na teritoriji BiH postoji više od 12.000 nevladinih organizacija, udruženja i fondacija. Iako se čini kao prilično veliki broj, u obzir treba uzeti činjenicu kako se sa sigurnošću ne može znati koliko njih je zapravo aktivno, budući da zakon i nije toliko striktan da traži likvidaciju. Iz tog razloga mnoge organizacije same prekidaju rad, te je na taj način teško ustanoviti precizan broj. Drugi problem u vezi sa brojem jeste što se u FBiH organizacija nevladinog udruženja ili fondacije može napraviti i na kantonalnim nivoima, na nivou Federacije i na nivou države, dok su u RS-u nadležni okružni sudovi.

Postoji veliki broj mjesta na kojima se može izvršiti registracija udruženja, ali nema centralizirane baze, tako da su informacije o tačnom broju NVO i njihovim aktivnostima na nivou procjena.

Kada govorimo o nevladinim organizacijama i udruženjima, važno je napomenuti kako se ne radi samo o onim najvidljivijima koje se bave zaštitom prava određenih populacija, kao što su osobe sa invaliditetom, mladi, razvojem kulture, ljudskih prava ili zaštitom životne sredine, već da veliki broj tih organizacija čine i sportski klubovi, kao i veliki broj njih koji su izašli iz rata, uključuju i boračku populaciju, te imaju neke druge zakone u smislu potpore koju mogu dobiti od države.

U tom kontekstu možemo reći da postoji veliki broj organizacija koje se bave pitanjem invaliditeta, od onih sa višedecenijskom tradicijom, formirane po tipu invaliditeta (slijepi, paraplegičari...) ili uzroka nastanka invaliditeta (invalidi rada, civilne žrtve rata), i bazirane su na članstvu.

Postoje veoma ozbiljne NVO koje se bave pitanjem invaliditeta, u saradnji sa OOSI.

Međutim, postoje i one OOSI koje se formiraju radi jednokratnog cilja, za koji dobiju sredstva putem nekog projekta, i nestanu. Štete nanose svima, posebno samim OSI i organizacijama koje ih štite.

Tu je naravno veliki broj organizacija koje osnivaju ratni vojni invalidi na svim nivoima.

Ove organizacije uglavnom su, u poređenju sa OOSI čiji invaliditet nije iz rata, u mnogo boljem položaju. Imaju neuporedivo značajnija sredstva od ministarstva boračke zaštite, kako entiteta, tako kantona i raznih općinskih službi/sektora. Intervjuisani neratni OSI smatraju da oni imaju veliki uticaj na javne politike preko uticaja na političke partije čije su glasačko tijelo.

Iako se radi problematici iz oblasti invalidnosti, i zadatak svih OOSI bez obzira na uzrok nastanka invaliditeta bio trebao biti sličan, to nije slučaj, zbog već navedenih prava i olakšica kroz razne propise, tako da RVI za mnoga prava uopšte ne moraju da se bore ili angažuju, jer već imaju.

Ostale OSI nažalost to moraju i to i rade putem svojih organizacija, projekata, saradnje sa drugim NVO-ima, itd.

5.4. Novi Zakon

Zbog svega navedenog pokrenuta je inicijativa od strane Vijeća organizacija OSI u Federaciji BiH prema Ministarstvu rada i socijalne politike Federacije da se donese poseban „Zakon o organizacijama osoba sa invaliditetom u Federaciji BiH“.

Razlozi za donošenje zakona

Predloženim Zakonom o organizacijama osoba sa invaliditetom omogućio bi se povoljniji položaj organizacijama osoba sa invaliditetom, i zbog društvenog značaja i aktivnosti koje one realizuju.

Osigurao bi se zakonski ambijent i normalan rad u interesu korisnika, ali i u interesu cjelokupnog društva, te afirmisale posebnosti i javni interes koje ove organizacije treba da uživaju.

U duhu "Standardnih pravila za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom", koja su prihvaćena od strane Vijeća ministara u septembru 2003. godine, u zemljama Evropske unije i svijetu, asocijacije osoba sa invaliditetom su podržane od strane država u njihovom osnivanju, finansiranju i djelovanju, što je princip koji bi se ispoštovao donošenjem posebnog Zakona o organizacijama osoba sa invaliditetom.

Donošenje ovog Zakona nalazi se u ciljevima „Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine“, koja u proceduri usvajanja.

IX PROPISI U PROCEDURI

IX.1. Zakon o jedinstvenim načelima i okviru materijalne potpore osobama sa invaliditetom

U cilju prevazilaženja diskriminacije u pogledu zaštite osoba sa invaliditetom po osnovu uzroka nastanka invalidnosti pripremljen je i u Parlamentarnu proceduru upućen Zakon o jedinstvenim načelima i okviru materijalne podrške osoba sa invaliditetom³⁷.

Zastupnički dom Parlamenta Federacije BiH je usvojio Nacrt ovog Zakona 2014. i isti je upućen na razmatranje i usvajanje u Domu naroda Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine, što do pisanja ovog dokumenta nije postignuto.

Zakonodavno-pravna komisija Doma naroda Nacrt ovog Zakona vratila je Vladi Federacije BiH na doradu.

Za donošenje „Zakona o jedinstvenim načelima i okviru materijalne potpore osobama sa invaliditetom“ nadležni organ je dao obrazloženje.

a) Pravni temelj za donošenje zakona

Ustavni temelj za donošenje ovog zakona sadržan je u odredbama člana III.2.e/, u vezi sa članom III.3.(3). Ustava Federacije Bosne i Hercegovine, kojim je utvrđeno da, federalna vlast ima pravo utvrđivati politiku i donositi zakone koji se tiču socijalne politike.

b) Razlozi za donošenje ovog zakona

Na području Federacije Bosne i Hercegovine je prisutna konstantna diskriminacija osoba sa invaliditetom, te mjere koje su se do sada poduzimale za njenu eliminaciju nisu dale konkretne rezultate. Prema relevantnim međunarodnim instrumentima i Zakonu o zabrani diskriminacije, nejednakost u razini pomoći i kriteriji za ostvarivanjem prava na pomoć korisnika, na temelju njihovog statusa, u ovisnosti od uzroka nastanka invaliditeta predstavlja izravnu diskriminaciju, a koja se nažalost primjenjuje u postupcima ostvarivanja prava.

U ovisnosti od propisa koji pružaju podršku osobama sa invaliditetom, osobe sa invaliditetom se kategoriziraju po različitim grupama po stupnju oštećenja organizma u visini od 20%-100 % po propisima o ratnim vojnim invalidima; 90 % i 100 % po Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite

³⁷ Web Doma naroda Parlamenta Federacije BiH, 'Zakoni u proceduri' broj 02-02-310/14 od 11.3.2014. godine

civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom – „neratni invalidi“ od 60%-100 % za civilne žrtve rata; te 30 % po propisima mirovinsko-invalidskog osiguranja.

Medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja se obavlja za različite kategorije osoba sa invaliditetom po različitim propisima. Iako je od strane Instituta za medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja donesena jedinstvena Lista invaliditeta, ona se primjenjuje za ocjenu samo „neratnih invalida“ još uvijek isključivo po medicinskom modelu, dok se za ostale osobe sa invaliditetom prilikom donošenja ocjene medicinskog vještačenja zdravstvenog stanja koriste liste za ocjenu ratnih vojnih invalida (RVI i CŽR) također po medicinskom modelu.

Za osobe sa invaliditetom koji je nastao uslijed profesionalnog oboljenja ili pak povrede na radu koriste se propisi o mirovinskom i invalidskom osiguranju, po kojima se cijeni preostala radna sposobnost.

Velike su razlike visine novčanih naknada za priznata prava raznim kategorijama osoba sa invaliditetom.

Parlament Federacije Bosne i Hercegovine je u tom smislu donio Zaključak da se svi zakoni, koji tretiraju pitanja invaliditeta i koji su od značaja za osobe sa invaliditetom ubuduće donose sukladno UN Konvenciji o pravima osoba sa invaliditetom i drugim dokumentima relevantnim za oblast invalidnosti. Isto tako naloženo je nadležnom ministarstvu rada i socijalne politike, ministarstvu za pitanja branitelja i RVI, ministarstvu financija i NVO da pokrenu međusektorske aktivnosti iznalaženja modela zaštite osoba sa invaliditetom na principu nediskriminacije temeljem nastanka invaliditeta, te da se naknade na temelju invaliditeta izjednače, a da se utemelji novi oblik prava za ratne zasluge za branitelje i za stradanja u ratu za civilne žrtve rata.

Principi nediskriminacije su utemeljeni i u međunarodnim dokumentima koje je Bosna i Hercegovina ratificirala, te samim tim preuzela obavezu da se u procesu evropskih integracija, a prilikom donošenja propisa iz te oblasti, temeljna načela i principi iz tih dokumenata ugrade u njihove tekstove:

Bosna i Hercegovina kao država koja teži članstvu u Evropsku uniju i na putu je evropskih integracija ima obavezu da svi njeni zakonodavni i izvršni organi vlasti moraju uskladiti svoje djelovanje sa standardima koji važe u zemljama Evropske unije, posebice u oblasti, zaštite i podrške osoba sa invaliditetom, te trebaju prilagoditi svoje zakonodavstvo pravnoj stečevini Evropske unije.

Iz naprijed navedenog smatramo da je prioritetno donijeti ovaj Zakon, kao prvi korak ka izjednačavanju osoba sa invaliditetom, barem u pogledu izjednačavanja okvira i načela materijalne potpore osoba sa invaliditetom, visine novčanih naknada za ostvarena prava bez obzira na uzrok nastanka invaliditeta, dok se ne steknu uvjeti da se sustav socijalne zaštite usmjeri u pravcu punog priznavanja prava i mogućnosti osoba sa invaliditetom s ciljem osiguravanja podrške za izjednačavanje mogućnosti i istodobno razvijanje vještina i spremnosti za puno sudjelovanje u svim segmentima društva.

c) Obrazloženje predloženih pravnih rješenja

Član 1.

Ovim članom, a i samim Zakonom, se na jedan nov način pristupa uređenju ostvarivanja temeljnih prava materijalne potpore za sve osobe sa invaliditetom bez obzira na uzrok njegovog nastanka. (invaliditet kao posljedica ratnog djelovanja i ratnih okolnosti; invaliditet kao posljedica bolesti urođene ili stečene i invaliditet kao posljedica povrede na radu ili profesionalnog oboljenja).

Član 2.

Ovim članom se definira pojam osobe sa invaliditetom, koji je približen definiciji osobe sa invaliditetom iz člana 1. stavak 2. Konvencije UN-a o pravima osoba sa invaliditetom.

Član 3.

Ovim članom su precizirana jedinstvena načela, koja se odnose na sve organe i institucije na području Federacije Bosne i Hercegovine .

Član 4.

Radi ostvarenja cilja zbog kojeg se ovaj Zakon i donosi, u ovom članu je utvrđena obaveza svih organa i institucija sa područja Federacije Bosne i Hercegovine, da svako iz okvira svoje nadležnosti, u svojim posebnim zakonima, a u ovisnosti od djelatnosti, ugradi i razradi temeljna načela utvrđena ovim Zakonom, te da predvide i druga specifična prava koja mogu ostvariti osobe sa invaliditetom, a koja će biti u funkciji njihove zaštite i stvaranja mogućnosti za njihov bolji položaj u društvu.

Član 5.

Ocjena svih osoba sa invaliditetom se vrši na temelju Liste invaliditeta, kako bi se izbjegle ocjene medicinskog vještačenja zdravstvenog stanja po različitim aktima i kriterijima, što je do sada direktno vodilo u diskriminaciju, a za posljedicu imalo da se za isti stupanj oštećenja organizma primale različite visine naknada za ista prava.

Član 6. - Član 13.

Ovim članovima su predviđena temeljna prava na materijalnu potporu svih osoba sa invaliditetom sa oštećenjem organizma u visini od 60%-100 %, koja će se ostvarivati na jednak način i pod jednakim uvjetima, bez obzira na uzrok nastanka invaliditeta.

Također je onemogućeno da se prava utvrđena ovim Zakonom ne mogu posebnim zakonima mijenjati niti po vrsti, niti po obimu, a organima i institucijama u čijoj je nadležnosti zaštita osoba sa invaliditetom ostavljena je mogućnost da posebnim zakonima, svako iz okvira svoje nadležnosti mogu utvrditi i druga prava, koja će biti u funkciji zaštite osoba sa invaliditetom.

Utvrđena je i jedinstvena osnovica za određivanje mjesečnih novčanih primanja za pojedina prava u nominalnom iznosu od 274,00 KM, što predstavlja 80% od najniže cijene rada utvrđene općim kolektivnim ugovorom, kao i način njenog usklađivanja.

Član 14. - Član 15.

U ovom članu se po prvi put, kao uvjet za ostvarenje prava na materijalnu potporu uvodi prihodovni cenzus po članu porodičnog domaćinstva koji je utvrđen u visini osnovice, a čijom primjenom osobe sa invaliditetom ostvaruju svoja prava u ovisnosti od visine ukupnih prihoda po članu domaćinstva.

Član 16.

Ovim članom je predviđena obveza svim institucijama, u čijoj je nadležnosti zaštita osoba sa invaliditetom i pitanja od značaja za položaj osoba sa invaliditetom, da u roku od jedne godine od dana stupanja na snagu ovog zakona, usklade svoje zakone sa temeljnim principima i načelima sadržanim u ovom zakonu. Nakon usaglašavanja, a prilikom ostvarivanja prava bit će postignut cilj eliminiranja diskriminacije između osoba sa invaliditetom u pogledu temeljnih prava materijalne potpore i visine njihovih naknada, jer će biti izjednačene za sve osobe sa invaliditetom, bez obzira na uzrok njegovog nastanka.

d) Sredstva za donošenje ovog Zakona

Usvajanje i objava ovog Zakona neće dodatno opteretiti federalni i kantonalne Proračune, niti će postojati potreba za dodatnim izdvajanjem novčanih sredstava.

Po usvajanju će se vršiti usklađivanje posebnih propisa, kojima se pruža zaštita osobama sa invaliditetom iz oblasti mirovinskog i invalidskog osiguranja, propisa o civilnim žrtvama rata, „neratnim invalidima „ te propisa o braniteljskoj populaciji“.

Nakon usklađivanja sa ovim Zakonom, nadležni organi će u zakonske procedure uputiti svoje propise, te naznačiti visinu novčanih sredstava koja su potrebna za provedbu usaglašanih zakona.

Federalno ministarstvo rada i socijalne politike usklađivat će Zakon o civilnim žrtvama rata i Zakon o pravima neratnih invalida, a Federalno ministarstvo za pitanja branitelja iz domovinskog rata bit će u obavezi uskladiti Zakon o pravima ratnih vojnih invalida i članova obitelji poginulih branitelja.

Zakoni o pravima braniteljske populacije i Zakon o pravima civilnih žrtava rata neće iziskivati dodatna financijska sredstva, jer će se u postojećoj masi novca izvršiti zakonska prilagodba u smislu izjednačavanja svih osoba sa invaliditetom na temelju invaliditeta, a preostali dio sredstava korisnici će uživati kroz novoustanovljeno pravo (dodatak za stradanje u ratu ili slično).

Ovakvim usklađivanjem potpuno bi se ispošivale obaveze izjednačavanja prava na temelju invaliditeta za sve osobe sa invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine, a što je i obaveza koja proizlazi iz čina ratificiranja UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom .

e) Dodatno obrazloženje:

Na osnovu zahtjeva organizacija osoba sa invaliditetom, na sjednici 13. juna 2014. godine Zastupnički dom Parlamenta Federacije BiH je usvojio

Prijedlog zaključaka uz Nacrt Zakona o jedinstvenim načelima i okviru materijalne potpore za OSI

Na posljednjoj sjednici Predstavničkog doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine, obavljena je i zaključena rasprava o Nacrtu Zakona o jedinstvenim načelima i okviru materijalne potpore za osobe sa invaliditetom, a izjašnjavanje je odloženo za prvu narednu sjednicu.

U toku rasprave istaknut je niz primjedbi i sugestija na predloženi tekst Zakona, a koje bi mogle utjecati da prilikom izjašnjavanja ponuđeni tekst ne bude prihvaćen.

U toku rasprave je također sugerisano da predstavnici predlagača i predstavnici udruženja, koja okupljaju osobe sa invaliditetom, pokušaju zajednički iznaći najoptimalnije rješenje, te da usaglasе mišljenja oko nekih spornih pitanja koja su se pojavila u toku rasprave.

U skladu sa navedenim, a imajući u vidu istaknute primjedbe, predlažemo Zaključke, koji će biti dostavljeni Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine uz prijedlog da se isti usvoje i zajedno sa Nacrtom zakona upute u javnu raspravu.

Prijedlog zaključaka je sastavni dio dokumenta „Nacrt Zakona o jedinstvenim načelima i okviru materijalne potpore za OSI“, i nalazi se uz dokument za 'Javnu raspravu' i potom za ugrađivanje u Prijedlog Zakona, kako slijedi:

1. Utvrđuje se Nacrt Zakona o jedinstvenim načelima i okviru materijalne potpore za osobe sa invaliditetom i prijedlog Zaključaka, te se zajedno upućuju u javnu raspravu koja će trajati 120 dana.
2. Obavezuje se predlagač Zakona da prilikom sačinjavanja Prijedloga zakona, ove Zaključke ugradi u tekst Prijedloga.
3. Iz teksta Zakona brisati i mijenjati sve članove kojima je predviđen prihodovni cenzus kao uslov za ostvarivanje prava.
4. Obavezuje se predlagač da u Prijedlog zakona ugradi odredbu kojom će se, kroz posebne zakone, osigurati dostignuti nivo novčane materijalne potpore koju su po dosadašnjim propisima imali ratni vojni invalidi i civilne žrtve rata.
5. Obavezuje se predlagač da u tekst Prijedloga zakona ugradi odredbe koje se tiču finansiranja saveza organizacija osoba sa invaliditetom.

U intervjuima sa neratnim OSI kao i na fokus grupama u Sarajevu (24.11.2016.) i Mostaru (5.12.2016.) daje se podrška ovom Zakonu ali se izražava skepsa povodom njegovog usvajanja i naročito primjene.

IX.2. Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine

a) Uvod

Bosna i Hercegovina je u maju 2008. godine usvojila prvi dokument od značaja za oblast invaliditeta u Bosni i Hercegovini, *Politika u oblasti invalidnosti u Bosni i Hercegovini* kojim se opredijelila za novi pristup u oblasti invaliditeta, zasnovan na ljudskim pravima i socijalnom modelu. Na osnovu ovog dokumenta urađen je operativni dokument *Strategija za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom u Federaciji BiH 2011-2015 godina*.

S obzirom da je period implementacije ovog strateškog dokumenta završen, Vlada Federacije BiH imenovala je radnu grupu koju čine predstavnici svih resora od značaja za položaj osoba sa invaliditetom i predstavnika organizacija osoba sa invaliditetom, koja je pripremila *Strategiju u oblasti invalidnosti u Federaciji Bosne i Hercegovine 2016-2021*³⁸ (u daljem tekstu Strategija). Svrha ovog dokumenta je da se definiraju strateški prioriteti, ciljevi i aktivnosti u oblasti invaliditeta u Federaciji Bosne i Hercegovine za novo strateško razdoblje, koji će slijediti prethodno uspostavljene principe multisektorskog pristupa u oblasti invaliditeta i koji će doprinijeti unapređenju položaja osoba sa invaliditetom, pa samim tim i društva u cjelini.

b) Pravni osnov

Za donošenje *Odluke o usvajanju Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine* ne postoji izričit zakonski osnov, pa se kao pravni osnov za donošenje koristi odredba člana 19. stav (2) *Zakona o Vladi Federacije Bosne i Hercegovine*³⁹, prema kojoj se odlukom uređuju pojedina pitanja ili propisuje mjere Vlade Federacije Bosne i Hercegovine, te odlučuje o drugim pitanjima o kojima se ne odlučuje uredbom.

c) Razlozi za donošenje

Bosna i Hercegovina i njeni entiteti imaju obavezu da usklade svoje zakonodavstvo i politike sa ratificiranim međunarodnim dokumentima i postojećim evropskim standardima u oblasti invalidnosti. S tim u vezi, u maju 2008. godine Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je usvojilo okvirni dokument *“Politika u oblasti invalidnosti u Bosni i Hercegovini”*. Ovim dokumentom Bosna i Hercegovina se opredijelila za novi pristup u oblasti invalidnosti, zasnovan na ljudskim pravima i socijalnom modelu, usklađen sa međunarodnim normama i praksom zemalja članica Evropske unije.

Entitetske vlade i svi nivoi vlasti su obavezane da donesu provedbene dokumente Politike. U tom smislu, Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je, 15. oktobra 2009. godine, u okviru svojih ustavnih nadležnosti, usvojila *Strategiju za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2011-2015. godine*. Navedena strategija je bila prvi provedbeni dokument novih pristupa u oblasti invalidnosti u Federaciji Bosne i Hercegovine koji je usklađen sa najvažnijim međunarodnim i evropskim dokumentima iz oblasti invalidnosti, kao i sa samom Politikom.

S obzirom na činjenicu da je implementacijski period ove strategije završen, Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je, na prijedlog Federalnog ministarstva rada i socijalne politike, donijela *Rješenje o imenovanju Radne grupe za izradu Strategije u oblasti invalidnosti u Federaciji Bosne i Hercegovine*

³⁸ Ovo je bio radni naziv, kasnije je na prijedloge OOSI u javnoj raspravi promijenjen

³⁹ „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj 1/94, 8/95, 58/02, 19/03, 2/06 i 8/06

2016.-2021.⁴⁰ U Radnu grupu uključeni su predstavnici federalnih ministarstava u kojima se rješavaju pitanja od značaja za položaj osoba s invaliditetom, kao i predstavnici Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom.

Poštujući princip da se za osobe s invaliditetom ne rješava ništa bez njihovog sudjelovanja, u Radnu grupu su uključeni predstavnici Vijeća organizacija osoba s invaliditetom Federacije Bosne i Hercegovine i predstavnici ratnih vojnih invalida obje vojne komponente u Federaciji BiH. Izradu Strategije podržao je UNICEF Bosne i Hercegovine.

d) Načela Strategije

Načela na kojima je definirana ova Strategija preuzeta su iz Konvencije i evropskih strateških dokumenta za oblast invalidnosti u kojem osobama sa invaliditetom treba omogućiti i to:

- princip nezavisnosti - da održavaju najveći mogući nivo nezavisnosti u svim segmentima života),
- princip slobode izbora - da donose vlastite odluke slobodnom voljom kad god je to moguće),
- princip punog učešća - da maksimalno sudjeluju u svim aktivnostima i aspektima društva),
- princip jednakosti - se trebaju staviti na raspolaganje jednake mogućnosti koje su na raspolaganju drugima i
- princip poštivanja ljudskog dostojanstva - poštivanje njihovog urođenog dostojanstva.

e) Obrazloženje predloženih pravnih rješenja

Polazeći od činjenice da je Federacija BiH imala strateški dokument za oblast invalidnosti, koji je istekao, a mnogo od planiranog nije implementirano, kao i činjenice da je u fazi pripreme ove strategije Bosni i Hercegovini dostavljen prvi „Nacrt Strategije Vijeća Evrope za oblast invalidnosti 2016-2021“, koju Bosna i Hercegovina kao članica Vijeća Evrope mora integrisati u svoje programe i strateške dokumente i u vezi sa planiranim podnositi izvještaje, Radna grupa je usvojila stav da pored domaćeg i međunarodnog zakonodavnog okvira, osnov za definiranje ciljeva i aktivnosti ove strategije budu: Izvještaj analize implementacije Strategije za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom u Federaciji BiH 2011.-2015., Preporuke Vijeća za osobe sa invaliditetom Bosne i Hercegovine za poboljšanje provedbe strateških i akcionih dokumenata u oblasti invalidnosti na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini iz augusta 2015. godine, Strategija Evropske unije za invaliditet 2010-2020 i Nacrt Strategije Vijeća Evrope za invaliditet 2016-2021. Informacije o zakonodavnom okviru i strateškom osnovu date su u prvom poglavlju.

Slijedeći koncept „Nacrta Strategije Vijeća Evrope za invaliditet 2016-2021.“, odlučeno je da se definiše generalni cilj strategije, a zatim da se odrede prioriteta područja u kojima će se definirati specifični ciljevi.

U prvom poglavlju dat je zakonodavni okvir.

U drugom poglavlju kao analitički uvod u ciljeve i aktivnosti, dat je pregled stanja po oblastima koje su značajne i odgovorne za provedbu planiranog, i to oblasti zdravstva, obrazovanja, pristupačnosti, profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja, socijalne zaštite i kulture i sporta.

U svakoj od oblasti navedeni su aktuelni i nedostajući zakoni, strateški dokumenti, kratak pregled stanja u oblasti i budući prioriteta.

Ovaj pregled stanja važan je za praćenje napretka u oblasti koji treba da se ostvari implementacijom strateških ciljeva.

⁴⁰ „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj 22/16.

U trećem poglavlju definisani su generalni i specifični ciljevi Strategije. Generalni cilj Strategije definisan je na osnovama dugoročne i sveobuhvatne vizije, ali sa rezultatom koji se očekuje u definisanom strateškom periodu i kojem sistem i društvo, u smislu izvršavanja svoje obaveze prema osobama s invaliditetom, trebaju biti posvećeni.

Specifični ciljevi strategije nisu definisani po oblastima od značaja za položaj osoba s invaliditetom, kako je to bilo u prethodnoj strategiji, nego su definisani u skladu sa utvrđenim problemima i prioritetima u oblasti invalidnosti u Federaciji BiH, odnosno uočenim preprekama i problemima u svakoj od oblasti, a koje OSI sprečavaju ili ograničavaju u ostvarivanju njihovih potreba i koje ih dovode u neravnotežan položaj za puno i djelotvorno sudjelovanje u društvu. Ovim pristupom proklamuje se i kroz aktivnosti uvodi obaveza multisektorske provedbe nekih aktivnosti Strategije, gdje se naročita koordinacija očekuje od resora zdravstva, obrazovanja i socijalne zaštite. Također, definisano je kvalitetno angažovanje resora prostornog uređenja i prometa i komunikacija, kao ključnih institucija za uključivanje OSI i njihovo sudjelovanje u svim oblastima života. U smislu navedenog, specifični ciljevi strategije definisani su na sljedećim prioritetnim pitanjima:

- Jednakost i nediskriminacija
- Pristupačnost
- Uključivanje
- Prevencija i rana intervencija
- Podrška i zaštita
- Podizanje svijesti javnosti, prevazilaženje predrasuda i stereotipa, te
- Podizanje kapaciteta organizacija osoba s invaliditetom

Za svaki od specifičnih ciljeva prije definisanja aktivnosti dat je kratki uvod kojim se objašnjava razlog zašto je postavljen taj specifični cilj.

Definisano je devet (9) specifičnih ciljeva, i to:

1. Poboljšati status osoba s invaliditetom kroz unapređenje zakonodavnog okvira i osiguranje pravne podrške i zaštite prava osoba s invaliditetom.
2. Unaprijediti pristupačnost okruženja za osobe s invaliditetom kroz uklanjanje arhitektonskih i informacijsko-komunikacijskih barijera, kao ključni aspekt za njihovo potpuno uključivanje u društvenu zajednicu.
3. Uključiti osobe s invaliditetom u sve oblasti života ravnopravno sa drugima, posebno u oblasti obrazovanja, kulturnog, sportskog, javnog i političkog djelovanja.
4. Unaprijediti programe prevencije invaliditeta i programe rane detekcije i intervencije u ranom rastu i razvoju.
5. Unapređivati kvalitetu i dostupnost usluga, te uspostavljati nove usluge u skladu sa potrebama osoba s invaliditetom.
6. Jačati zapošljavanje i samozapošljavanje osoba s invaliditetom.
7. Sprečavati svaki oblik iskorištavanja, zlostavljanja i nasilja osoba s invaliditetom.
8. Podizati svijest javnosti o problemima pitanja invalidnosti s ciljem uklanjanja predrasuda, kulturoloških i psiholoških barijera.
9. Jačati kapacitete organizacija osoba s invaliditetom i garantovati njihovo učešće u svim društvenim procesima.

- U četvrtom poglavlju dat je operativni plan aktivnosti, gdje su za svaku aktivnost definisani nosioci i sunosioci aktivnosti, polazno stanje, indikatori/jedinica mjere, očekivani rezultat i godina

implementacije. Tabelarni prikaz po navedenim varijablama odabran je iz razloga što pruža bolji pregled planiranog i ostvarenog, što bi trebalo olakšati praćenje i evaluaciju.

- U petom poglavlju definisano je praćenje i evaluacija Strategije, u prvom redu kroz osnivanje interresornog i intersektorskog koordinacionog tijela, koje će biti zaduženo za praćenje, usmjeravanje i realizaciju aktivnosti planiranih ovom Strategijom i u koje će biti imenovani predstavnici svih resora i sektora koji su sudjelovali u pripremi Strategije.
- U šestom poglavlju definisana je primjena Strategije na kantonalnom nivou. Polazeći od ustavnih odredbi koje definiraju podijeljene i izričite nadležnosti Federacije i kantona i obaveze dogovaranja i usaglašavanja o istim, u nastojanju da se postigne saglasnost sa postavljenim ciljevima u Strategiji i spremnost sudjelovanja u njihovom ostvarivanju, održana je Javna rasprava na tekst Nacrta strategije u Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine, na koju su pozvani predstavnici svih nivoa vlasti u Federaciji Bosne i Hercegovine nadležnih za oblast invalidnosti kao i predstavnici organizacija osoba s invaliditetom. U tom smislu, a imajući u vidu da je Strategija dokument kojim se regulišu pitanja od značaja za oblast invalidnosti u Federaciji Bosne i Hercegovine, predloženo je da kantonalne vlade u roku od šest (6) mjeseci od usvajanja ove Strategije donesu svoje akcione planove za njenu provedbu, uzimajući u obzir prioriteta pitanja i potrebe osoba s invaliditetom u svojim lokalnim zajednicama.

f) Troškovi primjene Strategije

U posljednjem poglavlju definirano je finansiranje Strategije na način da će svako nadležno ministarstvo u okviru svojih budžeta planirati finansiranje aktivnosti kojima su zaduženi u ovoj Strategiji, a određena sredstva nastojat će se obezbijediti i kroz donatorske i razvojne projekte kao što su IPA projekti i drugi fondovi.

U intervjuima i diskusiji na fokus grupama Strategija je pozitivno ocijenjena ali je izražena rezerva povodom njene primjene u praksi, najviše zbog nezainteresovanosti političkih faktora.

ZAKLJUČAK ⁴¹

- Diskriminacija između osoba sa invaliditetom po osnovu uzroka nastanka invaliditeta dokazano postoji.
- Može se nazvati i „različitost među jednakima“.
- Diskriminacija je svakako najvidljivija u novčanim davanjima.
- Nastavlja se u ostvarivanju prava na liječenja, pomagala.
- Ističemo ove oblasti koje su najosjetljivije u društvu, i na najgori mogući način osobe sa neratnim invaliditetom tretiraju se kao manje vrijedne.
- Potrebe OSI sa neratnim invaliditetom prema našim propisima su manje važne za društvo, barem u kontekstu istih potreba po osnovu iste invalidnosti a različitih mogućnosti, odnosno tretmana u ostvarivanju prava.
- OSI sa neratnim invaliditetom su politički gotovo pa nevidljiva kategorija, ako se samo uzme u obzir kolika je razlika brige društva za zaštitu najranjiviju skupinu.
- Ova „diskriminacija među jednakima“ je svakako i uvredljiva i ponižavajuća.

⁴¹ Kod definisanja ovih opštih zaključaka Analize imali su se u vidu i mišljenja intervjuisanih OSI i učesnika u fokus grupama u Sarajevu i Mostaru. Na osnovu ove Analize, zagovaračkih aktivnosti koje su u toku i koje slijede do maja 2017. pripremit će se Dokument preporuka za otklanjanje diskriminacije OSI po osnovu uzroka invalidnosti između neratnih OSI i RVI.